

MO*

* MONDIAAL MAGAZINE

Speciale editie over menselijke waardigheid

Met bijdragen van Aya Sabi, Walter Zinzen, Geert van Istendael, Stella Paul, Rachida Lamrabet, Anne Provoost, Sulaiman Addonia, Lisette Ma Neza, Bieke Purnelle, Mark Van de Voorde en Lectrr.

Afscheidsinterview hoofdredacteur Gie Goris:

'Ik wil strijdbaar blijven'

MOcenas*

Beschermvrouwe of -heer van de mondiale kwaliteitsjournalistiek. Zorgt ervoor dat deze journalistiek voor iedereen toegankelijk blijft. Ontvanger van het papieren magazine MO met bovendien gratis toegang tot events en vele andere voordelen. Beter gekend onder de roepnaam proMO*.

Word nu voor maar 4 euro per maand proMO*. Ga snel naar [MO.be/promo](https://www.mo.be/promo).
Wie al abonnee is, heeft er ook voordeel bij proMO* te worden!

door **GIE GORIS**

a.l.t.i.j.d. het verlangen naar waardigheid

Ik heb de voorbije veertig jaar veel gereisd. Van de binnenlanden van Tanzania en Maleisië naar de sloppenwijken van Manilla en Mumbai, van de vissersdorpen van Bangladesh en Fiji tot de hooggebergtes van Kirgizstan en Kasjmir, van de kantoren van middenveldorganisaties langs de ateliers van kleine ondernemingen tot de schuiloorde van ondergrondse bewegingen – gewapende en pacifistische.

Ik was een week te laat voor de People Power revolutie in de Filipijnen, maar was erbij toen in Nicaragua en in Zuid-Korea de eerste democratische verkiezingen georganiseerd werden. Ik woonde de persconferentie bij toen de hindoenationalisten in India hun eerste regering mochten vormen, ik was in New York toen Obama voor het eerst verkozen werd en zat op een ongemakkelijke stoel in het koninklijk paleis in Phnom Penh, Cambodja, toen daar na vijftien jaar van genocidair bewind en communistisch bestuur voor het eerst weer traditionele Khmerdansers mochten optreden. Ik bezocht de taliban-madrassa's op de Pakistaans-Afghaanse grens een paar weken voordat Al Qaeda de WTC-torens deed instorten, interviewde de Hezbollah-woordvoerder in de radiostudio in Beiroet een maand voordat Israëliëse bommen het gebouw tot stof en as reduceerden, en bevond me in de Hissarbergen van Oezbekistan toen de luchtmacht er islamistische cellen uit hun schuilplaatsen bombardeerde. Ik zocht naar de kracht van kunst in Congo en West-Afrika, naar de betekenis van politieke theologie in Iran en Thailand, naar de leugens van de macht en naar de dromen en veerkracht van mensen in 77 landen – ik heb het nageteld.

De honderden interviews die ik gedaan heb, de werkelijk duizenden gesprekken die ik doorheen die jaren voerde, leerden me van alles: de manier waarop de Rode Khmer hun slachtoffers

tegen elkaar uitspeelden, de sluipende strategie waarmee radicale islamisten de politieke macht overnamen in Pakistan zonder ooit een verkiezing te winnen, de onbegrijpelijke wreedheid van suikerbaronnen op het Filipijnse eiland Negros, de details van koffiebranden in Senegal, de vele tinten identiteit in Zuid-Afrika na de Apartheid, de dromen van Centraal-Amerikaanse migranten die in Tijuana de grens willen oversteken, de eenvoud waarmee Indische boeren in Rajasthan opnieuw water in putten en rivieren kregen. Ik leerde meer details dan ik me nu herinner. Al die finesses heb ik altijd heel erg belangrijk gevonden. Wie grote analyses maakt zonder de kleine details te kennen, is lui of ideologisch vooringenomen. Ik wil geen van beide zijn.

Aan het Grote Verhaal, de verklaring waarmee al die fragmenten plots een groot geheel zouden vormen, heb ik weinig behoefte. Mensen willen niet bestaan als illustratie van een analyse, ze willen hun individualiteit, of hun bijzondere bijdrage tot het collectief, bevestigd zien en gewaardeerd weten.

Bij elk individu zag ik altijd weer, en letterlijk a.l.t.i.j.d., het verlangen naar waardigheid. Naar hoop. Naar toekomst. Naar leven met gelijke rechten, zonder te moeten buigen of bedelen. Het is dat verlangen dat kracht geeft, zeker als het gedeeld wordt met anderen.

Het doet me daarom een enorm plezier dat MO* net die behoefte, het meest menselijke verlangen, neemt als vertrekpunt voor het laatste magazine waarvan ik mezelf hoofdredacteur mag noemen. Want de waardigheid van de andere centraal plaatsen, vraagt van iedereen een strikt respect voor wat Roman Kent, een van de overlevenden van Auschwitz, het elfde gebod noemde: 'Wees nooit een omstander.' ✨

door **JAGO KOSOLOSKY**

Actueler dan ooit

In dit extra magazine naar aanleiding van het vertrek van Gie Goris als hoofdredacteur bij MO* leest u bijdragen van mensen die Gie graag leest. Zij schrijven getuigenissen, essays en reportages neer over een thema dat Gie dertig jaar lang gedreven heeft in zijn journalistiek werk: het verlangen naar waardigheid, een gevoel dat ons allen niet vreemd is, maar te vaak vergeten wordt wanneer we het over anderen hebben.

Het is een tijdloos nummer geworden, met erg diverse en persoonlijke bijdragen, aangevuld met een sterk afscheidinterview en een blik in de donkere kamer van Gie. Het is het soort magazine dat de komende maanden een mooi plekje op uw koffietafel verdient als traktatie voor tussendoor. Hoe actueel kunnen de artikels dan zijn? Actueler dan we dachten. Want hoewel dit nummer een geschenk is voor Gie, voor onze lezers, onze proMO*'s, onze partnerorganisaties, medewerkers en al wie het genoeg had om in het verleden met Gie te mogen samenwerken, is nadenken, schrijven en lezen over menselijke waardigheid actueler en belangrijker dan ooit.

Wanneer een Slovaakse man in ons land gedood wordt door een agent die zestien (!) minuten lang op zijn borst zit, wanneer diens familie gedwongen wordt de beelden ervan te lekken om enige hoop op gevolg levend te houden, wanneer een agente een Hitlergroet uitbrengt terwijl de man gedood wordt en hulpdiensten alle respect laten varen, wanneer racistische slogans luidkeels verkondigd worden op *den dijk* in Oostende, wanneer een vechtpartij elders aan de kust gebruikt wordt om de gebrekkige voorbereiding van de kustburgemeesters voor de 'coronazomer' te maskeren, wanneer termen als 'krapuul' zonder nadenken gebruikt worden, wanneer sommige agenten zich in besloten groep online op de meest *waarde-loze* manier uitdrukken over de burgers die ze moeten beschermen, wanneer een zwarte student gedood

wordt tijdens een doop van een studentenvereniging met een walgelijke interne cultuur, wanneer ik nog een pak meer pessimisme koester zodra ik mijn blik richt op polarisering

Hoewel dit nummer vooral een geschenk is voor Gie, is nadenken, schrijven en lezen over menselijke waardigheid actueler en belangrijker dan ooit.

in andere landen, ben ik blij dat MO* kan stilstaan bij ons verlangen naar waardigheid. Dat doen we op onze manier, met het oog op een wereld waarin menselijke waardigheid en rechtvaardigheid voor *iedereen*, solidariteit met kwetsbare en verdrukte mensen, en een duurzame omgang met de planeet gerealiseerd worden. Dan ben ik als kersvers hoofdredacteur blij dat we u dit nummer kunnen aanbieden.

6

Wat je ziet (is niet wat er is)

8

Van allochtoon naar expat: wat een promotie

Aya Sabi staat stil bij de vrijheid en de democratie die haar grootvader zocht in Nederland. 'Nu kan jij een keer per jaar sms'jes sturen naar het goede doel om de kindjes van Afrika te redden, omdat je zelf al gered bent.'

12

Mogen we dit een geslaagde dekolonisering noemen?

Walter Zinzen was leerkracht Nederlands, Engels en Duits in Lubumbashi, toen nog Elisabethstad, in de woelige jaren na de Congolese onafhankelijkheid en de Katangese secessie. 'En ik was daar lang niet de enige onervaren bleekscheet.'

17

'De eer van inheemse volkeren? Niet interessant'

Stella Paul vertelt het relaas van Etti Dhana-lakshmi, die bruut van haar land verjaagd is omdat ze geen eigendomsakte kon voorleggen. 'Een constante realiteit voor traditionele gemeenschappen.'

22

Geloof, hoop en overgave

24

Afscheidsinterview Gie Goris

Gie Goris weigert optimistisch of pessimistisch te zijn. 'Ik wil strijdbaar blijven.' Een terugblik op dertig jaar mondiale journalistiek, in gesprek met Rachida Lamrabet. 'Had jouw vervanger iemand van kleur kunnen zijn?'

31

Niemand mag achterblijven. Net dat houdt ons staande

Om de klimaatcrisis het hoofd te bieden, moet onze waardigheid op de schop. Onze esthetische waardigheid weliswaar, ons opgeheven hoofd, want die is volgens Anne Provoost ondergeschikt aan een heel andere waardigheid: de menselijke.

36

Meer schoonheid, meer hoop

38

Waarom zou ik genieten van seks?

Sulaiman Addonia koos op jonge leeftijd voor een seksloos bestaan. Zijn moeder werd daar, net als zovele vrouwen, toe gedwongen. 'Traditie is de ketting waarmee deze Afrikaanse vrouwen tot slaaf gemaakt werden, terwijl mannen vrij spel kregen.'

41

Hoeveel koeien ben ik waard?

Wat leert een bruidsschat ons over menswaardigheid? Slam poet Lisette Ma Neza neemt ons mee op een ritmische en poëtische reis. 'Voor het betreden van mijn lichaam mag ik zelf een prijs opstellen, lief de bijvoorbeeld.'

44

'U bent niet nuttig. Ik ben niet nuttig. Mensen zijn niet nuttig'

Geert van Istendael stelt de grote levensvragen van vandaag – Wat kost het? Wat levert het ons op? – en komt tot de conclusie dat mensen meer waard zijn dan hun economisch potentieel.

48

Sisyphus op de barricaden

Er schuilt hoop in de kinderen, besluit Bieke Purnelle na de coronacrisis, en in de manier waarop ze geërgerd met hun ogen kunnen rollen. 'Ik schaam me een beetje voor de puinhoop die wij, volwassenen, voor hen achterlaten.'

52

De verborgen verleiders van de menselijke ontwaardiging

'Als we ons niet bewust zijn van de oerneiging om anderen een etiket op te kleven, openen we de taalregisters om racisme "relatief" te noemen.' Daarom moeten we volgens Mark Van de Voorde reflecteren over menswaardigheid als een tere roos.

56

Altijd poëzie

colofon

MO* maakt de globalisering **ervaarbaar, begrijpbaar en hanteerbaar.**

CONTACT

Vlasfabriekstraat 11 - 1060 Brussel
Tel. 02.536 19 77 - info@MO.be - www.MO.be

HOOFDREDACTEUR | Jago Kosolovsky

REDACTIE | Samira Bendadi, Tine Danckaers, Alma De Walsche, Arne Gillis, Gie Goris, Tine Hens, Elien Spillebeen, Pieter Stockmans en John Vandaele

ENDREDACTIE | Sarah Vandoorne en Lieve Van den Bulck

WEBREDACTIE | Charis Bastin en Kilian de Jager

WERKTEN MEE AAN DIT NUMMER | Sulaiman Addonia, Rachida Lamrabet, Lectr, Lisette Ma Neza, Stella Paul, Anne Provoost, Bieke Purnelle, Aya Sabi, Mark Van de Voorde, Geert van Istendael en Walter Zinzen

CREATIE EN VORMGEVING | Inge D'haen

PORTRETTE AUTEURS | Dino

ADVERTENTIES PROMO* | Bigtrees

CONCEPT & VORMGEVING COVER | Fatinha Ramos

CONCEPT & VORMGEVING BACKCOVER | Ruth Govaerts

DRUK | Roularta Printing

REDACTIESECRETARIS EN

COMMUNICATIEVERANTWOORDELIJKE |

Jan Buelinckx

RECLAMEREGIE | ADeMAR - www.ademaronline.com - 03 448 07 57

ADMINISTRATIE | Dominique De Groot

ZAKELIJKE LEIDING | Frank Van Damme

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER | Lily Deforce

ISSN 1379-5619

ABONNEMENTEN MO*

Postbus 360 - 8800 Roeselare

Tel 078 35 33 13 - Fax 078 35 33 14

mo@abonementen.be, www.abonementen.be

Lezersservice, voor inschrijving, wijziging of info over uw abonnement

Prijs Jaarabonnement België: 32 euro voor 4 nummers
Jaarabonnement buitenland: vraag inlichtingen.

Betaling Ofwel gewoon uw naam en adres opgeven en wachten op ons bericht.

Ofwel rechtstreeks op rekeningnummer IBAN: BE57 4721 0111 8135 en BIC: KREDBEBB met vermelding van het exacte afleveradres. Ofwel door opgave van nummer en vervaldag van uw kredietkaart (American Express, Diners, Eurocard, Visa).

• MO* is een uitgave van Roularta Publishing NV in opdracht van Wereldmediahuis vzw. Volwaardig lid: 11.11.11, Broederlijk Delen, Rikolto, Fairtrade Belgium, Triodos Bank, Zebrastraat, Memisa, VIA Don Bosco, WSM. Gewone leden: fos, Oxfam-Solidariteit, Oxfam Wereldwinkels, Plan België, Handicap International, Damiaanactie, Artsen zonder Vakantie, Vluchtelingenwerk Vlaanderen, Caritas Vlaanderen, UNICEF België, Join For Water, Dokters van de Wereld.
• MO* krijgt de steun van de Belgische Ontwikkelings-samenwerking en de Vlaamse regering. Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding en toestemming van de hoofdredacteur.

ABIDJAN, IVOORKUST, 1995

Een straatbeeld uit de hoofdstad van Ivoorkust. Je ziet een soldaat die naar zijn walkietalkie luistert en een vrouw die op zijn minst de indruk geeft dat ze een spiritueel medium is, in volle bezwering. Een straat verder vond op datzelfde moment een betoging plaats die, achteraf gezien, het begin bleek te zijn van toenemende politieke polarisatie die zou uitlopen op een gruwelijke en verwoestende burgeroorlog. De overste van de geportretteerde soldaat had me net voordien gedwongen mijn filmrolletje uit het toestel te halen, omdat ik militairen aan het fotograferen was.

KABOEL, AFGHANISTAN, 2008

Zonsopgang boven Kaboel. In gezelschap van de Belgische consul en begeleid door enkele Belgische militairen maakte ik een dauwtrip. Het tochtje rond het Bala Hisar, een fort dat naar schatting in de vijfde eeuw gebouwd is, zou tien jaar later onmogelijk zijn wegens veel te onveilig. Een man ziet ons en zwaait. Pas achteraf merk ik dat hij een verrekijker in de rechterhand houdt. Is dit de manier waarop de overheid de veiligheid van de burgers garandeert? Of speurde hij naar een verdwaalde adelaar uit het gebergte Hindoekoesj op de achtergrond?

Wat je ziet (is niet wat er is)

Niets is zo onwaar als de voortdurend herhaalde stelling dat een beeld meer zegt dan duizend woorden. Een goed beeld wekt weliswaar meer emotie op, maar het heeft wel duizend woorden nodig om zijn hele verhaal te kunnen vertellen, om goed begrepen te worden. 'Dat geldt zeker voor de beelden op deze pagina', schrijft Gie Goris als bedenking bij zijn eigen foto's. Doorheen het hele magazine haalt hij momentopnames uit het verleden boven, de kleine details die hij altijd onthouden heeft en zelf wist vast te leggen op de gevoelige plaat.

JODHPUR, INDIA, 2008

Het is een mooi beeld, vind ik zelf. Ik maakte het aan het Mehrangarh fort in Jodhpur, Rajasthan, India. Verder weet ik niets over deze vrouw. Maar voor wie niets weet van Rajasthan: de kans dat deze vrouw hindoe is, is statistisch gezien tienmaal groter dan dat ze moslim is. Sluiers zijn wijdverbreid in Rajasthan. Het systeem van *purdah*, waarbij vrouwen in een afgezonderde, aparte wereld leven, is niet beperkt tot één religieuze gemeenschap.

PESHAWAR, PAKISTAN, 2018

Op de Islamitische Universiteit van Peshawar sprak ik met een aantal studenten en activisten. We hadden het over de groeiende beweging van Pasjtoenen die zich verzetten tegen het dubbelspel dat de Pakistaanse regering in de Afgaanse grensgebieden speelde, toen ze ging samenwerken met de taliban. Het tafereel roept herinneringen op aan *Le déjeuner sur l'herbe* van Manet, maar dan alles omgekeerd: geen naakte, maar een gesluierde vrouw; geen ornamentele rol maar een centrale positie voor de vrouw. Magnur Masood, zo heet ze, maakte grote indruk met haar persoonlijke ambitie en politieke inzicht.

Nu kan jij een keer per jaar sms'jes sturen naar
het goede doel om de kindjes van Afrika te
redden, omdat je zelf al gered bent.

*Aya Sabi weigert het privilege
van de stille meerderheid*

Aya Sabi is schrijfster en columnist. In 2017 debuteerde ze met haar verhalenbundel *Verkruid land* bij uitgeverij Atlas Contact. Momenteel werkt ze aan een tweede boek.

Van allochtoon naar expat: wat een promotie

‘Soms zijn de horden te hoog om te springen. Je loopt er doorheen. Je valt erover.’

Aya Sabi wikt en weegt, kauwt en herkauwt haar teksten in de taal die niet de taal van haar grootvader was. Met de verkeerde naam en de foute huid behoort ze niet tot de geprivilegieerde klasse. Die positie zou ze wel kunnen innemen als ze Marokko bezoekt, maar Sabi weigert.

Geen stilte, maar woorden, op zoek naar haar bestaan. ‘Als ik een volwaardige plek had, zou ik nu niet aan het schrijven zijn over alle dingen die ik niet heb kunnen schrijven door de geschiedenis die ik draag.’ door **AYA SABI** illustraties **ELISE VANDEPLANCKE**

» ‘Voor de vrijheid en de democratie.’ Daarom was mijn grootvader naar Nederland gekomen. Ik vroeg het hem eind 2013 voor het eerst. Ik was achttien jaar, kind en kleinkind van de migratie, maar ik wist niets over mijn eigen geschiedenis. We spraken er niet over. Ik schreef een column over hoe mijn grootvader een kamer deelde met zeven anderen. Het licht sprong aan om zes uur ’s ochtends en weer uit om tien uur ’s nachts. Alle dagen werkte hij, behalve op zondag. Hij maakte de oer-Hollandse worst en kaas die met rood-wit-blauwe vlagjes over de wereld werden verspreid, *made in Holland*. Het begon allemaal aan een lopende band

met wat Turken en Marokkanen. Het was het soort werk dat niemand anders wilde doen. Toch werden mijn grootvader en zijn collega’s drie decennia later lui genoemd. Hij kon alleen ‘ja’ knikken in het Nederlands, alle taal liet hij thuis. 199 gulden per week, dat kreeg hij, maar de vrijheid en de democratie? Als hij niet eens zelf het lichtknopje mocht bedienen, denk ik niet dat hij veel vrijheid heeft overgehouden aan zijn reis. Dat schreef ik niet in mijn column. Ik schreef niet zijn verhaal, ik vertelde vooral mijn eigen verhaal. Dat was het relaas van het migrantenkind dat van onderwijs en zorgzekerheid kon genieten. Het vitamine D-tekort nam ze er maar al te graag bij, zolang

ze een schrijverscarrière kon uitbouwen terwijl ze teerde op haar slachtofferrol. Zet zo’n antwoord in je tekst en je moet dankbaar zijn voor die beloofde vrijheid en democratie. Nu kan jij een keer per jaar sms’jes sturen naar het goede doel om de kindjes van Afrika te redden, omdat je zelf al gered bent. Dat was niet de positie die ik wilde innemen met mijn schrijverschap.

SPRINKHANEN? BEST LEKKER

Elke vorm van beschaving begint bij taal, bij de verhouding tussen wat gezegd wordt en wat on gezegd blijft. Mijn grootvader kwam niet verder dan een schamel pensioen. Ik »

Mijn taal zou het begin moeten zijn van mijn vrijheid en democratie, maar ik heb deze taal de afgelopen jaren alleen gebruikt om mijn bestaan in vraag te stellen.

► kreeg wél halve talen mee, een stem die zich uitte in tweets, discussies, columns. Als ik een volwaardige plek had, zou ik nu niet aan het schrijven zijn over alle dingen die ik niet heb kunnen schrijven door de geschiedenis die ik draag. Wat ik wel heb, is een taal. Daar begint het: bij de vragen. Daar eindigt het ook, want de antwoorden zijn niet zo interessant, tegenwoordig beweert iedereen deze te hebben. Schrijven gaat over het blijvend in vraag stellen. Als ik niet de vrijheid en de democratie gekregen heb, wat is er dan veranderd na de reis van mijn grootvader?

Het is een vraag die ik al jaren niet beantwoord krijg, ik heb er het gissen naar. Mijn grootvader heb ik de vraag niet meer gesteld. Ik kan hem die ook niet meer stellen. Hoewel ik daarmee worstel, heb ik het er nog moeilijker mee om daar nu met mijn moeder over te praten. Elk huisje heeft zijn kruisje. Het is niet evident haar te vragen naar een mogelijk etterend verleden. Ik weet dat ze bewust enkel de anekdotes vertelt. Enkel af en toe, als het echt moet, vat ze alle pijn samen in een kort zinnetje. Verder praten we enkel over de dingen die ons aan het lachen maken. Ik denk dat de meeste Marokkanen hun trauma's weglachen, er grapjes over maken alsof het allemaal iemand anders overkomen is. Het creëert afstand, nooit heling. Mijn oma vertelde ons dat ze ooit sprinkhanen had gefrituurd en opgegeten, dat ze best lekker waren. Ze vertelde niet dat het maanden niet geregend had, dat de oogst mislukt was, dat haar moeder niet wist hoe ze haar kinderen anders in leven moest houden.

DOOR DE HORDEN LOPEN

Ik stuur mijn moeder toch een berichtje, zo professioneel en klinisch mogelijk. Ik vraag of ze even tijd heeft om een journalistieke vraag te beantwoorden. Ik doe het enkel omdat de hoofdredacteur me de feedback gaf dat ik beter iemand zou spreken over mijn vragen. Ze antwoordt in een gesproken bericht van 21 seconden, zo algemeen mogelijk. Ik kan het haar niet kwalijk nemen, ik stuurde haar een bericht van één zin. Zij gebruikt tenminste nog haar eigen stem en niet het toetsenbord.

'Ik ben eerst getrouwd,' zo klonk haar bericht, 'ik heb kinderen gekregen en ben daarna verder gaan studeren. In Marokko had ik dat niet kunnen doen. Ook toen ik gediagnosticeerd werd met een glutenallergie had ik een vangnet, vond ik relatief goedkope producten. Maar of we de vrijheid en de democratie hebben gekregen waar mijn vader naar op zoek was? Ik weet zelfs niet wat hij bedoelde met "vrijheid". Welke vrijheid? Ik weet het niet.'

Geen etterend verleden, maar ook geen antwoorden op de vraag. Vooral praktische verbeteringen zoals een beter gezondheidsstelsel en toegankelijker onderwijs. De onderzoeken over Marokko zijn duidelijk. Hier zijn ze dat ook. Er zijn de vragen, maar er zijn ook de feiten: van discriminatie op de huizen- en arbeidsmarkt tot schooluitval, armoede, beeldvorming en criminaliteit. Academische onderzoeken wijzen op een structurele achterstelling van minderheden in West-Europa: mensen die misschien wel geografisch geluk hebben gehad, maar met de verkeerde naam en de foute huid geboren zijn. Zelfs de succesverhalen hebben er schrammen en littekens aan overgehouden.

Soms zijn de horden gewoon te hoog om te springen. Je loopt er doorheen. Je valt erover. Zelf kamp ik met een enorm minderwaardigheidscomplex. Ik durf niet te spreken in een derde taal omdat ik geen taalfouten durf te maken. Ik wil me niet minder voelen op een plek waar ik al minder ben. Ik ben mensen enorm dankbaar als ze naar me glimlachen op de bus, als ze een mens in mij zien. Ik heb het gemaakt ondanks het systeem, niet dankzij het systeem.

DE STILLE MEERDERHEID

Als ik als Nederlands-Vlaamse Marokkaan terug naar Marokko ga, behoor ik tot de geprivilegieerde Marokkanen. Ik zou nooit twifelen aan mijn plek, of ik die verdiende. Marokko is een land dat draait op geld en netwerken. De Marokkaanse staat doet er alles aan om banden met studenten uit de diaspora te smeden en te behouden. De hoop is dat dat ze ooit terugkeren naar Marokko, want het land snakt naar

investeringen. Ik heb de juiste naam en de juiste huidskleur, ik praat de taal. Van "allochtoon" naar "expat", dat is nog eens een promotie. Dat is wat de reis van mijn grootvader voor me veranderde: ik sta een paar treden hoger in klasse in een land waar ik niet woon. Ik zou daar behoren tot de stille meerderheid, stil omdat ze een privilege heeft van niet te hoeven spreken. Zou ik daarvan deel kunnen of willen uitmaken? Nee. Het idee van mijn verhalenbundel *Verkruijmd land* is in Casablanca ontstaan. De onwennigheid waarin de wereld me dwingt, blijft. Ik zou schrijven over de corruptie, de straatkinderen, het tekort aan ziekenhuisbedden, het racisme ten opzichte van Sub-Saharanen. De vraag is niet waarover ik liever zou schrijven of welke kwestie belangrijker is. De vraag is vanuit welke positie ik schrijf, wat mijn plek is in de taal die ik hanteer.

Nu is het een positie van voortdurende twijfel, van kauwen en herkauwen. Het is alsof de buurvrouw je een bord vol koekjes brengt, jij eet de koekjes op en een jaar lang denk je, 'ik moet dat bord nog teruggeven'. Ondertussen heb je het heel voorzichtig gebruikt, bang om het te breken. Dat is het Nederlands voor mij. De taal die ik kreeg, zou het begin moeten zijn van mijn vrijheid en democratie, maar ik heb deze taal de afgelopen jaren alleen gebruikt om mijn bestaan en mijn identiteit in vraag te stellen, te bevestigen dat ik wél een plek verdien, mezelf te bewijzen. De geschiedenis leert ons alarmbellen te herkennen en ik kan niet stil blijven.

De stille meerderheid heeft dat privilege wel. Het is een privilege dat ook ik zou hebben in Marokko, maar ik weiger de stilte, de gemakzucht. Ik behoor liever niet tot een groep die extreemrechts de macht gunt. Stil, maar desastreus. Het zijn akelige tijden.

Ik reageer instinctief op incidenten die met taal te maken hebben. Ik schrijf deze tekst niet voor jouw esthetisch oor, zelfs niet eens voor het mijne. Zo overleef ik. Mijn grootvader verliet zijn land voor de vrijheid en de democratie, hij gaf me een taal en daar begon mijn beschaving. Is deze taal dan mijn bevrijding of mijn gevangenschap? ✨

Terug naar Katanga met Monsieur Zinzen

Mogen we dit een geslaagde dekolonisering noemen?

Walter Zinzen gaf drie jaar les in het Institut Marie-José in Elisabethstad. Hij was er lang niet de enige Belgische leerkracht. 'Honderd procent lelieblank.'

Dienstplicht? Niks voor Walter Zinzen. In de plaats gaf hij les op een meisjesschool in Katanga. Daar leerde hij vooral zelf bij dankzij zijn studentes en ontmoette hij de man die hem ooit de tanden van Patrice Lumumba zou tonen, zonder dat hij dat relaas mocht doorvertellen. Aan de hand van zijn herinneringen aan de woelige jaren na de onafhankelijkheid overpeinst Zinzen wie de echte schuldigen zijn van zoveel onrust in Congo en wat vooruitgang en dekolonisering werkelijk betekenen.

Walter Zinzen is Afrikajournalist op rust, met dertig jaar dienst bij de VRT, maar weet ondanks zijn pensioen van geen ophouden. Na zijn studies Germaanse Filologie was hij drie jaar leraar in Lubumbashi, dat toen nog Elisabethstad heette. Sinds eind 2017 is hij vaste MO*columnist en schrijft hij op geheel eigen wijze onder andere over (de)kolonisering.

door **WALTER ZINZEN** foto's **CARL DE KEYZER**

» Drie jaar na het uitroepen van de Congolese onafhankelijkheid, in 1963, heb ik mijn eerste stapjes op Afrikaanse bodem gezet. Via de Zusters van Liefde van Gent engageerde ik mij als leraar aan het Institut Marie-José, een meisjesschool in Lubumbashi, toen nog Elisabethstad, de hoofdstad van Katanga. De helft van de leerlingen was Congolees, de andere helft blank. Het lerarenkorps was honderd procent lelie-blank, wat zeg ik: honderd procent Belgisch. Onderwijs werd toen nog beschouwd als een belangrijk onderdeel van wat op dat moment “ontwikkelingshulp” heette. Zelf kwam ik linea recta van de universiteit, totaal onvoorbereid op een ontwikkelingstaak in Congo. Wat wist ik van de leefomstandigheden van mijn Congolese leerlingen? Minder dan niets. Ik was lang de enige niet die als onervaren

bleekscheet op de Congolese jeugd werd losgelaten. In die tijd bestond de dienstplicht nog. Je kon daaraan ontsnappen door aan de slag te gaan in een ontwikkelingsland voor een periode van minstens drie jaar. Honderden jonge mannen van mijn generatie hebben daarop ingetekend.

DE BESTE LES DIE IK NOOIT GEGEVEN HEB

Ik was germanist van opleiding en mocht in Congo Nederlands, Engels en Duits doceren in een school die het Belgisch programma volledig volgde. De diploma's werden zelfs goedgekeurd in Brussel, ook die van de niet-Belgische leerlingen.

Het toen al ouderwetse Duitse handboek heette »

KATANGA IN DE WOELIGE JAREN 1960

30/6/1960

Congo wordt onafhankelijk. Joseph Kasavubu is president, Patrice Lumumba eerste minister. Moïse Tshombe krijgt de titel van provinciegouverneur van Katanga.

8/7/1960

Joseph-Desiré Mobutu wordt stafchef van het leger nadat Lumumba Belgisch opperbevelhebber generaal Janssens aan de kant schuift. Victor Lundula neemt de plaats van Janssens in.

11/7/1960

Tshombe roept de onafhankelijkheid uit van Katanga. De provincie scheidt zich af van de rest van Congo.

5/9/1960

Kasavubu zet Lumumba af als eerste minister en wijst Joseph Iléo aan als zijn opvolger. Noch Lumumba, noch Iléo hebben een meerderheid in het parlement.

14/9/1960

Mobutu pleegt zijn eerste staatsgreep om de impasse te doorbreken. Hij arresteert Lumumba.

» *Dreißig Deutsche Stunden.* Een van die *Stunden* ging over Paracelsus, een Zwitserse arts die in de 16de eeuw geneeskrachtige planten en kruiden bestudeerde. Toen mijn studentes dat doorhadden, stak er een haar vinger op en ze zei: *'Monsieur, c'est comme chez nous!'* Daarop klapte ik mijn handboek dicht en gaf ik haar het woord.

Het werd de beste les die ik nooit gegeven heb. Ik leerde hoe Congolese vrouwen op zoek gaan naar planten en kruiden om wonden te verzorgen en ziekten te genezen. Het is een vorm van traditionele geneeskunde waar witte wijsneuzen altijd op neergekeken hebben, maar waar vandaag de dag de farmaceutische industrie haar voordeel mee doet.

Mijn leerlingen onderwezen me ook op andere gebieden. Op een goede dag wandelde ik door de klas. Op een van de schoolbanken lag een foto van een jonge man. Grappend vroeg ik aan de leerlinge, ze heette Astrid, of dat misschien haar vriendje was. Ze veerde recht, keek me streng aan en zei: *'C'est mon président, monsieur!'*

Ik kon wel door de grond zakken van schaamte omdat ik hem niet herkend had. Moïse Tshombe is de man die president geweest was van Katanga, toen de provincie zich op 11 juli 1960 van Congo had afgescheiden. Aan die secessie was in januari 1963 een einde gekomen. Tshombe ging in ballingschap in Spanje, in Katanga bleven velen ongeduldig wachten op zijn terugkeer. Astrid was er een van.

NEOKOLONIAAL BOLWERK

Ze was geen uitzondering. Heel wat

Ik was lang niet de enige onervaren bleekscheet die op de Congolese jeugd werd losgelaten.

leerlingen in mijn klas waren zussen of dochters van Katangese *gendarmes*: zo werden de krijgers genoemd die begin 1963 de strijd aangingen. Ze namen het op tegen de strijdmacht van de Verenigde Naties (VN), militaire troepen die er uiteindelijk voor zouden zorgen dat Katanga opnieuw aansluiting moest vinden bij de rest van het land.

Niet iedereen was daar even tevreden over. In tegenstelling tot het noorden van de provincie waren veel inwoners in het zuiden voorstander van de afscheiding van Katanga. Bij mijn aankomst in Elisabethstad hing de stad vol landkaarten met *Katanga, inchi yetu*: Katanga, ons land.

Tshombe zou zijn avontuur nooit hebben kunnen beginnen zonder de uitdrukkelijke en zeer actieve steun van België. Hij werd daartoe aangemaand door de Union Minière, de mijnmaatschappij die van Katanga de "economische long" van Congo had gemaakt. In Elisabethstad woonden er toen twaalfduizend Belgen. Voor een groot deel ging het om personeelsleden van de mijnbouwunie. Zonder dat te beseffen bij mijn vertrek, was ik terechtgekomen in een neokoloniaal bolwerk.

Het racisme van de blanken was ronduit stuitend. Een van hen zei om de haverklap dat Congolezen apen zijn. 'Maar goede apen, want ze laten ons veel geld verdienen.' Een andere, die zelf ook les gaf aan Congolezen, vroeg me of ik al opgemerkt

had dat zwarte kinderen toch duidelijk minder intelligent zijn dan blanke. De afscheiding van Katanga mocht dan afgelopen zijn, ook in Brussel was de belangstelling voor de rijkste Congolese provincie nog steeds groot. In het woelige eerste jaar na de onafhankelijkheid zijn Belgen uit geheel Congo geëvacueerd. Koloniale in Katanga bleven. De mijnontginning moest koste wat het kost verdergezet worden, dat had de oppermachtige Société Générale, waartoe de mijnmaatschappij behoorde, besloten.

TWEE TANDEN EN EEN KOGEL

Zowel tijdens als na de secessie bleef de Belgische aanwezigheid zichtbaar tot in de hoogste regionen van het Congolese bestuur. In de koloniale tijd was het uit den boze dat Congolezen leidinggevende functies zouden uitvoeren. Het gevolg was dat na de onafhankelijkheid geen enkele Congolese bestuurservaring had.

Om dat gebrek aan ervaring te compenseren, kregen nieuwe leiders Belgische "adviseurs" naast zich. De inspecteur-generaal van de Katangese politie, Pius Sapwe, was weliswaar een Katangees, maar aan zijn zijde stond Gerard Soete, gewezen inspecteur-generaal van de koloniale politie. Ik heb Soete leren kennen als een minzaam man, zonder het minste vermoeden dat hij

17/1/1961

Lumumba wordt op een vliegtuig gezet naar Katanga, samen met politie gevangenen Mpolo en Okito. Tshombe en Godefroid Munongo zijn aanwezig bij hun executie, die later diezelfde dag plaatsvindt.

1/1961

Gerard Soete graaft later de lichamen op, zaagt ze in stukken en lost ze op in zwavelzuur om alle sporen van de executie uit te wissen. Dat vertelt hij aan socioloog Ludo De Witte, die het in 2009 neerschrijft in zijn boek *De Moord op Patrice Lumumba*.

14/1/1963

Een zwaar militair optreden van de VN betekent het einde van de Katangese secessie. Datzelfde jaar vlucht Tshombe naar Spanje.

9/1963

Walter Zinzen start met lesgeven in Elisabethstad, de hoofdstad van Katanga.

7/1964

Tshombe keert terug naar Congo, wint de parlementsverkiezingen en wordt eerste minister. Hij wordt ook minister van Buitenlandse Zaken, van Buitenlandse Handel en van Werk, Plan en Informatie.

In Brussel bleef de belangstelling voor de rijkste provincie van Congo groot. Na de onafhankelijkheid bleven twaalfduizend Belgen in Elisabethstad, de meesten personeel van de machtige mijnmaatschappij Union Minière. 'Ik kwam terecht in een neo-koloniaal bolwerk.'

13/10/1965

Kasavubu zet Tshombe af. Évariste Kimba wordt de nieuwe eerste minister. Het scenario van 1960 herhaalt zich: noch Tshombe, noch Kimba hebben een meerderheid in het parlement.

24/11/1965

Weer doorbreekt Mobutu de impasse, deze keer definitief. Hij pleegt een staatsgreep en blijft aan de macht tot 1997. Tshombe vlucht opnieuw naar Spanje. Mobutu laat Tshombe bij verstek ter dood veroordelen door een militaire rechtbank.

7/1966

Zinzen keert terug naar België na drie jaar gemeenschapdienst in Elisabethstad.

6/1967

Tshombe wordt ontvoerd en overgebracht naar Algerije. Daar wordt hij gearresteerd, maar nooit uitgeleverd aan Congo.

29/6/1969

Tshombe sterft in zijn gevangenis in Algerije. De officiële doodsoorzaak is een hartaanval.

Het Instituut Marie-José van weleer heet nu het Lycée Tuendelee. Geen blanke meer te bespeuren. 'Ook dat is dekolonisering.'

diegene was die de lijken van Patrice Lumumba en zijn metgezellen Mpolo en Okito had doen verdwijnen. Het duo Sapwe-Soete werd later door Mobutu overgenomen. In 1984 schafte die de politie af en werd Soete terug naar België gestuurd. Onder het pseudoniem Geert van Puthen is hij een literaire carrière begonnen. 'Alleen ik weet wat er met

Lumumba dood was. Soete realiseerde zich dat dit de Katangese zaak geen goed zou doen. Munongo gaf hem de "opdracht" om de leugen te verspreiden dat Lumumba ontsnapt was en gedood werd door boze dorpelingen. 'Die opdracht aanvaardde ik om het Katangese project te redden', zo benadrukte Soete. Toen liet hij me een doosje zien met twee tanden en een kogel.

Een van de lesgevers vroeg of ik al opgemerkt had dat zwarte kinderen toch duidelijk minder intelligent zijn dan blanke. Ronduit stuitend.

Lumumba gebeurd was', zei hij telkens ik hem bezocht. Als ik hem vroeg het me te vertellen, antwoordde hij kort. 'Lees mijn boeken.'

In zijn boeken beschrijft Soete inderdaad hoe de lichamen van drie vermoorde mannen in zoutzuur werden opgelost. Uiteindelijk biechtte hij op dat hij de ochtend na de moord op Lumumba ontboden werd bij zijn baas, Godefroid Munongo, de Katangese minister van Binnenlandse Zaken. Die was razend toen hij hoorde dat

Het waren tanden van Lumumba en een van de kogels die hem gedood hadden. Tenminste, dat zei hij toch. Zijn relaas publiceren mocht ik niet. Het contact tussen ons werd verbroken.

DE MARIONETTEN EN DE SCHULDIGEN

Vele jaren later heeft Gerard Soete zijn verhaal bij Ludo De Witte gedaan en is overtuigend aangetoond dat België medeplichtig is

aan de moord op Lumumba. Met de moord had Soete niets te maken. Zijn misdaad bestond erin dat hij de slachtoffers op gruwelijke wijze heeft doen verdwijnen. Daarmee bewees Soete de échte moordenaars, diegenen die de moordpartij hebben georganiseerd, een enorme dienst. In de eerste plaats gaat het om Soete's baas, Godefroid Munongo, die het executiebevel had uitgevaardigd. Diezelfde Munongo had al voor de onafhankelijkheid tegen Lumumba gezegd: 'Patrice, als je ooit een voet zet op Katangese bodem, dan vermoord ik je.' Hij heeft woord gehouden. En de hele Katangese regering, Tshombe inbegrepen, was het met hem eens. Ook wie Lumumba doelbewust heeft uitgelverd aan de moordzuchtige Katangezen, is schuldig aan de moord. President Joseph Kasavubu, veiligheidschef Victor Nendaka en legeropperbevelhebber Joseph-Désiré Mobutu hebben Lumumba op een nota bene Belgisch vliegtuig naar Elisabethstad gezet. Die drie handelden niet als marionetten, die alleen maar bevelen van de oud-kolonisator uitvoerden. Dat erkennen is ook een vorm van dekolonisering.

GESLAAGD

Het Instituut Marie-José van weleer is niet meer. Vandaag heet het Lycée Tuendelee. Toepasselijk: *tuendelee* betekent *vooruit, laten we verdergaan*. Directie, leerkrachten-corps en leerlingen: ze zijn allemaal zwart. Geen blanke meer te bespeuren. Het gevolgde programma? Congolees. Ook dat is dekolonisering.

In mijn tijd waren er twee universiteiten in Congo: een in Elisabethstad en een in Kinshasa. Vandaag de dag zijn er meer dan honderd universitaire campussen. Veel Congolese professoren en wetenschappers genieten internationaal prestige. De onderwijskwaliteit zal niet overal in Congo even hoog zijn, maar het land heeft zoveel meer te bieden dan kommer en kwel. Muziek, bijvoorbeeld, of beeldende kunsten, theater en letterkunde. Op zoveel verschillende culturele vlakken heeft dit land zoveel passen vooruitgezet. Mogen we dit een geslaagde dekolonisering noemen? ✳

Miljoenen Indiërs onteigend, maar daar leggen ze zich niet bij neer

‘De eer van inheemse volkeren? Niet interessant’

Wie zich verzet tegen landonteigening, wordt genadeloos de straat op gesleept. Miljoenen inheemse mensen in India hebben hun stuk grond, de mogelijkheid om zelf in hun levensonderhoud te voorzien, moeten afgeven. Gemeenschappen in Noordoost- en Zuid-India laten het daar niet bij en tonen hoe ze het tij kunnen keren. De vraag is: tegen welke prijs?

door **STELLA PAUL** vertaald door **JAGO KOSOLOSKY** en **SARAH VANDOORNE**

Stella Paul schrijft als journalist over gender, klimaat en biodiversiteit. Ze is vaste medewerkster van het nieuwsagentschap IPS. Haar werk is onder meer bekroond met de IWMF-prijs voor journalistieke moed. Ze woont en werkt in Hyderabad, India. In 2019 nodigde MO* haar uit naar Brussel als Mondiale Baanbreker. Daarvoor schreef ze een reportage over het jongerenengagement voor een ambitieus klimaatbeleid.

De 33-jarige Etti Dhanalakshmi kijkt naar het door de regen doordrenkte zandpad, dat naar het bos aan de rand van haar dorp leidt. Meer dan tien jaar al volgt deze vrouw uit Satyanarayanapuram, een heuvelachtig dorp 260 kilometer ten oosten van het Zuid-Indische Hyderabad, dit pad om het kleine stuk land van haar familie te bereiken. Het is minder dan een hectare groot, maar voor Dhanalakshmi is het de belangrijkste bron van levensonderhoud. Turend naar het lapje groenten en kruiden, ervaart ze steevast vreugde en veiligheid. Dat gevoel van geborgenheid verdween op 21 juli. Een groep politieagenten kwam naar het dorp en dwong haar het land te verlaten. De agenten waarschuwden haar nooit meer terug te keren. Zeventig andere families kregen dezelfde boodschap te horen. Allen behoren ze tot de Koya, een inheemse gemeenschap. Haar land, zo meenden de politieagenten, zou deel uitmaken van een nieuwe plantage. Aangezien Dhanalakshmi geen officiële eigendomsakte heeft, beschouwden ze haar als iemand die het land onrechtmatig bezet had. 'Ze zeiden dat ik moest stoppen met de grond te bewerken en mij uit de voeten moest maken', getuigt de vrouw, nog steeds geschokt en verbaasd. 'Dit is altijd ons land geweest,' diende ze hen van antwoord, 'mijn grootmoeder en mijn moeder hebben hier voedsel verbouwd. Hoe kan ik gewoon weggaan?' De politie hield haar handen en enkels vast en sleepte haar weg, de straat op, waar iedereen kon toekijken.

MINDER BOSGEBIED DOOR BRANDLANDBOUW?

De onteigening van Dhanalakshmi en zeventig andere families uit haar gemeenschap is geen geïsoleerd incident. In heel India woedt er een strijd tussen traditionele gemeenschappen en overheidsinstellingen over het recht op de cruciale bronnen van hun levensonderhoud: *jal*, *zameen* en *jangal* – water, land en bos in het Hindi. De huidige boswetgeving, de *Forest Rights Act* uit 2006, verzekert de toegang van inheemse volkeren tot het bos en zijn rijkdommen. In werkelijkheid wordt hen vaak

de toegang ontzegd. Traditionele gemeenschappen zouden niet over de juiste documentatie beschikken. Of ze zouden het land om zeep helpen, dus mogen ze het bos niet betreden.

In Satyanarayanampuram waren ambtenaren bezig met land vrij te maken voor een vergroeningsproject, *Haritha Haram*, wat zoveel betekent als: overal groen. Daarmee wil de staat het bosgebied in de regio vergroten. Minister Kolvakuntla Chandrashekhar Rao, die aan het hoofd staat van de deelstaat Telangana, lanceerde het project in juli 2015. Hij beloofde het bosgebied in de regio, dat nu een derde van de deelstaat omvat, met een kwart te vergroten. Dat wil hij doen door 2,3 miljard bomen aan te planten, landdegradatie te voorkomen en de zogenaamde bezetting van gebieden en stroperij aan banden te leggen.

De echte reden van het vergroeningsproject heeft volgens veel experts te maken met de landbouwtechnieken van de inheemse gemeenschappen. Sinds de laatste steentijd, die dateert van 3000 tot 1400 voor onze tijdrekening, passen landbouwers in heel India de *slash and burn*-techniek toe: brandlandbouw, een techniek die lokaal bekend staat als *podu*. Langs de hellingen van heuvels hakken de boeren bomen om, om meer open ruimte te creëren. Ze verbranden de bomen en gebruiken de as als meststof. Na ongeveer drie jaar oogsten op een stuk land verhuizen ze naar een nieuwe plek, zodat het gecultiveerde land kan herstellen.

Brandlandbouw is een zelfvoorzienende vorm van het land bewerken. De techniek heeft ertoe bijgedragen dat gemeenschappen minder in armoede moeten leven en gegarandeerd te eten hebben. Sinds de koloniale tijden oogst de techniek kritiek, omdat ze zogezegd destructief zou zijn. Nu de bossen er op grote schaal op achteruitgaan en de Indische overheid steeds meer middelen vrijmaakt om de klimaatverandering in te perken, weerklinkt die kritiek nog luider. Boswachters, academici, milieu-activisten en andere instanties leggen de schuld van het verminderende bosareaal bij de traditionele volkeren en de manier waarop zij het land verbouwen.

In heel India passen traditionele landbouwers brandlandbouw toe, een techniek waarbij bomen omgehakt en verbrand worden. De as gebruiken ze als meststof. Boswachters en milieu-activisten bekritisieren de landbouwtechniek, maar volgens het IPCC helpt deze net de natuur en het klimaat in stand te houden.

© Reuters / Armit Dave

‘Dit is altijd ons land geweest, mijn grootmoeder en mijn moeder hebben hier voedsel verbouwd. Hoe kan ik gewoon weggaan?’

Opvallend is het feit dat geen van de kritische instanties zelf deel uitmaakt van een inheemse groep.

‘*Podu* mag dan essentieel zijn voor die primitieve tribale groepen, de gevolgen voor het milieu zijn immens’, vindt Bharat Kumar, een boswachter in de naburige staat Andhra Pradesh, een gebied dat ook een grote groep oorspronkelijke bewoners kent. ‘Brandlandbouw verziekt de bodem. Bodemerosie is een van de belangrijkste redenen voor watervervuiling. Het leidt ook tot verzanding van de rivieren, wat

overstromingen kan veroorzaken.’ Wereldwijd benadrukken deskundigen echter hoe landgebruik door inheemse volkeren een rol speelt bij het behoud van het milieu, niet bij de afbraak. In een rapport uit augustus 2019 benadrukt het VN-klimaatpanel (IPCC) hoe manieren van landbeheer net de bodemdegradatie kunnen keren en de gevolgen voor het klimaat weten te beperken. ‘De reden waarom overheidsinstellingen dat blijven negeren, heeft alles te maken met hun vooroordelen ten opzichte van de

inheemse bevolking en hun cultuur.’ Dat zegt Danda Lingaswamy, een activist die strijdt voor de rechten van traditionele volkeren. Het *Haritha Haram*-vergroeningsproject is volgens hem goedbedoeld, maar slecht uitgevoerd en in strijd met bestaande wetten. Nationale wetgeving uit 1996 stelt bijvoorbeeld dat de staat de plaatselijke dorpsraad moet raadplegen vooraleer hij een ontwikkelingsproject in een inheems gebied mag uitvoeren. Voor *Haritha Haram* werd geen van de dorpeelingen van Satyanarayanapuram gecontacteerd.

‘De eer en de rechten van inheemse volkeren interesseert de staat niet’, zegt Lingaswamy, die de gemeenschap helpt om het land terug in handen te krijgen. Hij geeft het voorbeeld van vrouwen zoals Etti Dhanalakshmi, die publiek vernederd en

- » fysiek aangevallen zijn in juli. ‘Zou dit gebeuren bij niet-inheemse mensen? Neen. De waardigheid van de inheemse vrouwen is voor hen geen bezorgdheid, want in hun ogen bestaat die niet.’

DE GROOTSTE SLACHTOFFERS VAN DE LOCKDOWN

Mensenrechtenactiviste Deepa Pawar strijdt al sinds haar veertiende voor de rechten van traditionele bevolkingen. Ze woont in Badlapur, een voorstad van Mumbai, en maakt deel uit van de Gadiya Lohar. De naam van die gemeenschap kan je vertalen als ‘de smidses die het gereedschap voor de ossenwagens smeden’. Tot op vandaag werken veel mensen in de gemeenschap in de bouw, maar dan vooral in de informele economie, waar ze als arbeidsmigrant per dag ingeschakeld worden en zo nooit werkzekerheid hebben. De Gadiya Lohar behoren tot een van de honderdvijftig volkeren die door de Britse

dammen. Sindsdien hebben duizenden nomadische en “gedecriminaliseerde” inheemse groepen zoals de Gadiya Lohar veel moeite om basisvoorzieningen te verkrijgen.

Als hoofd van de liefdadigheidsinstelling Anubhuti Trust verdeelde Pawar tot hiertoe voedsel en sanitaire hulp aan 2700 gezinnen binnen de gemeenschap. ‘Het virus mag dan het volledige land getroffen hebben,’ zegt de activiste, ‘deze gemeenschappen lijden daar nog meer onder, omdat ze geen eigen land bezitten. Gemarginaliseerde en kwetsbare mensen zijn vaak werkzaam in de informele economie, in sectoren zoals de bouw of de textielindustrie. De textiel fabrieken zijn gesloten sinds het begin van de lockdown.’ Volgens Pawar zijn de grootste slachtoffers van de pandemie de tienduizenden arbeidsmigranten die noodgedwongen, zonder enige vorm van compensatie, naar huis terugkeerden nadat de quarantaine afgekondigd werd. Lockdown of niet, de Indiase overheid wil

geen papieren, toegang tot het internet of sociale netwerken hebt.’

Volgens Pawar, die als eerste vrouw in haar gemeenschap een postgraduaat behaalde, zijn er maar weinig financiële middelen voor de economische en sociale ontwikkeling van traditionele volkeren. De federale begroting bevestigt die stelling: het komende jaar heeft de regering slechts 100 miljoen roepie vrijgemaakt voor de totale ontwikkeling van 1,5 miljoen nomadische en niet-aangemelde stammen, een peulenschil in vergelijking met de 61,5 miljard roepie die voorzien zijn voor MNERA. Die laatste som is zogezegd bedoeld om werkgelegenheid te creëren voor de allerarmsten, maar zij bleken uiteindelijk geen aanspraak te kunnen maken op de banen.

HOE WIN JE DE STRIJD TEGEN LANDONTEIGENING?

Op hetzelfde moment dat Etti Dhana-lakshmi en haar gemeenschapsleden hun recht op land verloren, hadden miljoenen inheemse mensen in een ander deel van India reden tot juichen. De regering van de noordoostelijke provincie Assam had diezelfde maand een bevel om hun land in te nemen, teruggeroepen.

Met het oog op verdere industrialisatie had de Assamese regering op 29 juni een controversiële verordening in het leven geroepen om landaankoop te vereenvoudigen. Landbouwgrond zou vanaf dat moment snel en eenvoudig herbestemd kunnen worden, omgevormd om er een kleine of middelgrote onderneming op te bouwen. De lokale bevolking zag dit als een bedreiging voor de landrechten van de traditionele bevolking.

Volgens politieke activisten, mensenrechtenactivisten en inheemse groepen wilde de lokale regering, onder leiding van de Bhartiya Janata Partij (BJP), daarmee louter BJP-premier Narendra Modi paaien. In een recente toespraak had die de natie opgeroepen tot een *Atmanirbhar* India, vertaald als: een zelfvoorzienende staat. De veranderingen in het landbeleid van Assam, zo menen de activisten, zouden Modi willen tevredenstellen ‘ten koste van het bestaan van de lokale mensen’. Na hevige protesten,

Landbeheer door traditionele volkeren helpt om de klimaatverandering in te dijken. ‘Boswachters beweren het tegendeel omdat ze bevooroordeeld zijn.’

kolonisator als crimineel werden bestempeld. Tot 1952, vijf jaar na de onafhankelijkheid van India, maakten ze deel uit van een lijst met “criminele stammen”. Dat etiket ontnam hen elk fundamenteel respect en alle rechten die een vrije burger bezit. Ze werden aanzien als paria’s. ‘Dat blijft een constante realiteit in mijn gemeenschap’, getuigt Pawar. De staat wil hen, net als bij de Koya’s in Satyanarayanapuram, hun basisrechten afnemen en hen verjagen van hun land. ‘We worden behandeld als voormalige misdadigers, als recidivisten. Door die extreme marginalisering is het een gevecht om aan een eigen lapje grond te geraken en genoeg eten te kunnen kweken. Ons gevecht voor sociale inclusie is nog niet gestopt.’

In maart ging India in lockdown om de verspreiding van het coronavirus in te

kosten wat het kost een terugval in de economie vermijden. Daarom zet ze nog meer dan vroeger in op projecten voor plattelandsontwikkeling. Dat doet ze onder het zogenaamde MNERA-decreet, dat staat voor *Mahatma Gandhi Rural Employment Guarantee Act*. Met dat decreet wil de regering inzetten op bijvoorbeeld de ontzilting van meren en de aanleg van wegen en irrigatiedammen. Regionale overheden waren vragende partij voor die projecten, omdat ze zo jobs zouden kunnen bieden aan de duizenden teruggekeerde arbeidsmigranten. Niks bleek minder waar. De banen bleken voorbestemd voor al wie in het bezit is van een jobkaart, een document dat aantoonde waar arbeiders vandaan komen en welke financiële middelen ze hebben. Dat hebben oorspronkelijke bewoners niet. ‘Het is moeilijk om werk te vinden als je

Etti Dhanalakshmi aan het werk op haar stukje land in Satyanarayanapuram, vooraleer de politie haar dwong om te vertrekken. Ze kon geen eigendomsakte voorleggen en zou het land dus onrechtmatig bezetten.

© Stella Paul

die dagenlang aansleepten, heeft de lokale regering op 9 juli verklaard de verordening in te trekken.

In Vishakhapatnam, een regio aan de Zuid-Indische kust, wonnen gemeenschappen een soortgelijke strijd in september 2019. Ze protesteerden tegen de ontginning van bauxiet, een grondstof die nodig is om aluminium te produceren. In 2015 heeft de regering de mijnbouw toegestaan in twee reservaten, Jerrila en Chintapalli, waar twaalfduizend Konda Reddy wonen. Die gemeenschap leeft in relatief kleine bossen waar ze bloemen, vruchten, granen, zaden, knollen en wortels vinden om te gebruiken als voedsel en medicijnen. Ze aanbidden de bossen en hebben herhaaldelijk vreedevolle protestmarsen gevoerd tegen de geplande mijnbouw. Een officiële reactie op hun protest bleef

uit. Daarop waarschuwde de gemeenschap dat ze ook een gewapende beweging op gang konden brengen. Met hun wapens in de aanslag verschenen honderden mannen, vrouwen en jongeren in juni 2019 op een openbare bijeenkomst in het dorp Jerrila. 'Elke stap in de richting van bauxietmijnen zullen wij beantwoorden met gewapend verzet', dreigde Adapa Vishnumurthy, een inwoner van Jerrila. Uiteindelijk heeft de regering op 26 september het mijnbouwplan geannuleerd. Zowel voor de Konda Reddy als voor de andere lokale gemeenschappen zou dit een duidelijke overwinning tegen landonteigening moeten betekenen. Hun gemoed blijft echter somber. 'Deze situatie heeft ons bijna gedwongen om de wapens effectief op te nemen', zucht Vishnumurthy achteraf. 'Als we dat echt hadden gedaan,

had de regering ons kunnen beschouwen als eender welke andere militante groepering.'

'Mensen zullen zeggen dat de mijnbouw ons banen en andere economische voordelen zou kunnen opleveren, dat we er geen goed aan gedaan hebben om te protesteren', vult Krupa Shanthi, hoofd van het Chintapalli-dorp, aan. 'De vraag is: tegen welke prijs? Mijnbouw veroorzaakt vervuild water, het vernietigt het bos, wij verliezen onze traditionele middelen van bestaan. Hebben we dan geen recht op frisse lucht, veilig water en voedselzekerheid zoals iedereen?'

Vermoedelijk is dat een vraag waarop 10,4 miljoen oorspronkelijke bewoners van in India, waaronder de Koya's van Satyanarayanapuram, ook graag een antwoord zouden willen. ❀

MOOREA, FRANS POLYNEZIË, 1992

De vrouw op de foto lijkt helemaal te passen in het oriëntalistische beeld dat onder andere kunstschilder Paul Gauguin van de lokale *vahine* creëerden, minus voluptueuze naaktheid, maar inclusief jasmijn en bloemenmotieven. De realiteit is dat deze protestantse pastor op het eilandje Moorea, voor de kust van het hoofdeiland Tahiti, net een donderpreek had gehouden, tegen atoomproeven op het atol Mururoa, tegen het Frans kolonialisme. Strijd en inkeer.

GISENYI, RWANDA, 2009

Het was vroeg in de ochtend en ik hoorde de gezangen tot in mijn kamer in een hotelletje aan de rand van het Kivu-meer in Gisenyi. Samen met auteur Koen Peeters ging ik op zoek naar de bron van de muziek. Die vonden we in een wat hogerop gelegen kerkje. Daar was een kleine Pinkstergemeenschap samengekomen om de wanhoop weg te zingen. De Geest viel binnen als overdadig licht. Meer heeft een fotograaf niet nodig.

Geloof, hoop en overgave

Geloof is een atavistische houding, een onwaarheid die mensen aan elkaar opdringen of waaraan mensen hechten bij gebrek aan beter. Tenminste, dat is de basisbenadering binnen de journalistieke wereld. Die helpt niet om de realiteit op het terrein te benaderen of te begrijpen. Veel religieus gedreven acties zijn immers ook te begrijpen als rationele keuzes. Journalisten, politici en opiniemakers missen vaak de symbolische waarde van religieuze argumenten, beelden en keuzes, en onderschatten zo het politieke gewicht ervan.

MULTAN, PAKISTAN, 2009

Multan is een stad van meer dan vijf miljoen inwoners. Toch kom je er nooit. Wie Pakistan bezoekt, kiest voor Lahore, want dat is de culturele hoofdstad. Wie handel wil drijven, gaat naar Karachi en wie politieke doelstellingen heeft, naar Islamabad. Een journalist die het hellend vlak naar radicaal-religieuze politiek in het Land van de Zuiveren wil beschrijven, kan echter niet langs Multan, in centraal Punjab. Voor een reportage nam ik de bus naar deze stoffige, conservatieve stad. In het soefi heiligdom van Sjeikh Rukn-ud-Din Abul Fateh zag ik deze vrouw bidden. Vol overgave, in elke betekenis van het woord.

ULAANBAATAR, MONGOLIË, 2016

Met Aziatische en Europese hoofdredacteurs was ik in Ulaanbaatar voor een driedaagse rondetafel. Zo'n bijeenkomst kan niet zonder een kort cultureel programma. In Mongolië is het Tibetaanse boeddhisme dominant. Tijdens een bezoek aan het Gandanklooster maakte ik dit beeld. Het verschil tussen geuewen en reciteren is nauwelijks te merken. Eerlijk is het niet: even nadien galmden de sonore klanken weer driestemmig door de sacrale ruimte.

Gie Goris is levenslang op zoek naar mensen die niet op hem lijken

‘Ik weiger optimistisch of pessimistisch te zijn. Ik wil strijdbaar blijven’

Rachida Lamrabet is schrijfster en juriste. Afgelopen jaar werd Lamrabet bekroond met de tweejaarlijkse Cultuurprijs van de KU Leuven en de Ultima voor literatuur van de Vlaamse Gemeenschap. Eerder kreeg ze de Kif Kif Literatuurprijs en de BNG Nieuwe Literatuurprijs. Haar recentste roman, *Vertel het iemand*, werd in 2018 uitgegeven bij Polis. Tot 2017 werkte ze voor Unia.

Veertig jaar lang hield Gie Goris de vinger aan de mondiale pols: een decennium bij Broederlijk Delen, drie als journalist en hoofdredacteur. Voor MO* reisde hij de halve wereld af om te berichten over oude en nieuwe conflicten, over veerkrachtige mensen en over gemeenschappen die vindingrijke alternatieven bedenken om de planeet te ontlasten. Nu hij de fakkel doorgeeft, nodigde Rachida Lambaret hem op een hete augustusdag uit voor een gesprek over diversiteit, empathie en authentieke journalistiek. ‘Je mag nooit tevreden zijn met een verhaal, alleen maar omdat het bevestigt wat je al dacht.’ door **RACHIDA LAMRABET**

» De koude bosbessenlimonade is al uitgeschonken, maar het opnametoestel nog niet ingeschakeld als ik Gie Goris vraag hoe het voelt om eens aan de andere kant van de tafel te zitten, in de stoel van de geïnterviewde. Het antwoord zet meteen de toon voor het gesprek: ‘Ik voel me altijd wat onwennig om over mezelf te vertellen. Ik hou graag de focus op mijn werk.’

Waarom wil je niet dat het over jou gaat?

Gie Goris: Omdat ik niet zo interessant ben. Ik heb geen publiek nodig bij mijn persoonlijke worstelingen. Het gegeven dat ik mij al veertig jaar lang toeleg

op mondiale thema's, is veel interessanter.

Helpt het verhaal van je opvoeding en je leven niet om te begrijpen waarom je net dit werk hebt gedaan?

Gie Goris: Dat bepaalt mee hoe ik in mijn werk sta, maar ben ik enkel en alleen vanuit die specifieke opvoeding of sociale achtergrond tot dit werk gekomen? Mensen maken keuzes. De groep jongeren waarmee ik opgegroeid ben, in min of meer gelijkaardige omstandigheden, hebben een ander levenspad gekozen. De nadruk op dat persoonlijke vind ik soms overdreven.

» **Je komt uit een arbeidersmilieu. Bepaalt die achtergrond hoe je naar de wereld kijkt?**

Gie Goris: Zeker, en ik ben daar trots op, maar voor mij is mijn afkomst een vanzelfsprekendheid. Ik heb die nooit gecultiveerd of gebruikt als argument, ik heb het debat altijd inhoudelijk gevoerd. Ik kom uit een katholiek gezin, ben grootgebracht in de katholieke zuil en heb theologie gestudeerd. Dat verhaal mag dan doodgebloed zijn voor mij, ik heb nooit de behoefte gehad om daar afstand van te nemen.

Zou je jezelf nog religieus noemen?

Gie Goris: Ik vind het moeilijk om op die vraag te antwoorden, want wat betekent dat woord voor jou als interviewer? Wat betekent het voor de lezer die dit interview doorneemt? De poëtische kant van religie vind ik essentieel: de verwondering voor wat je niet weet, voor wat je niet kan vatten. Ik haak af wanneer religie een stoplap wordt voor een gebrek aan kennis. Kregelig word ik als mensen religie afserven als schadelijk of achterlijk en dat beargumenteren met obscure theorieën.

HET ONGEMAK VAN DE VERANDERING

Diezelfde namiddag had Gie op sociale media nog een voorbeeld gezien van zo'n obscure theorie. Het verhaal kwam uit Pakistan: een christelijk meisje is er ontvoerd en verkracht. Daarna werd ze door de lokale sharierechtbank gedwongen te huwen met haar verkrachter omdat ze er seks mee gehad had. 'Dat zijn verschrikkelijke feiten en de verontwaardiging erover is terecht', reageert Gie. 'Vervolgens wordt dit verhaal gekoppeld aan een onderzoek dat stelt dat meer dan de helft van de moslims in België een "gesloten wereldbeeld" heeft. Zo roepen mensen op om alle moslims *islamofascisten* te noemen. Wat bezielt hen, vraag ik me dan af.'

Waarom laten intelligente mensen zich verleiden tot dergelijke veralgemeningen en vooroordelen?

Gie Goris: Waarom verglijden intelligente mensen die een verleden hebben van emancipatorische strijd in haat voor moslims?

Misschien moet ik daar binnenkort eens tijd voor maken om dat echt te onderzoeken. Dit gaat niet zomaar om veralgemeend racisme. Mensen hebben niets tegen Marokkanen, op voorwaarde dat ze hun religie verwerpen. Voor mij is deze redenering het spiegelbeeld van wat je bij jihadi's ziet gebeuren. Daar zitten ook intelligente mensen tussen die vertrekken van een terechte verontwaardiging. Gaandeweg komen ze in die tunnel terecht. Het psychologisch proces dat beiden doormaken is volgens mij vergelijkbaar. Het verschil is, tot nu toe, de bereidheid om geweld te gebruiken. (*Denkt na*) Een van de dingen die mensen zoals jij en ik onderschatten, is het ongemak dat een veranderende samen-

leving met zich meebrengt.

Wat is dat ongemak dan?

Gie Goris: Enerzijds verdedigen we al twintig jaar de rechten en de gelijkwaardigheid van mensen met migratieachtergrond. Dat was en is ook heel erg nodig. Anderzijds hebben we te weinig aandacht voor het feit dat de samenleving echt veranderd is. Niet alleen mensen die zich verplaatsten, maar ook mensen die zichzelf nooit als "anders" hebben gezien, zijn terechtgekomen in een nieuwe realiteit en worstelen daarmee. Misschien had ik meer aandacht moeten hebben voor Belgen die de samenleving hebben zien veranderen op een manier die

'Ik ben geen harde interviewer: ik ben op zoek naar wat die persoon mij te vertellen heeft, in plaats van hem te willen betrappen op tegenstrijdigheden.'

ze niet wilden of konden sturen. Ik denk dat we meer en beter hadden moeten uitleggen dat het ongemak dat zij voelden deel uitmaakt van de globalisering. Je lost het ongemak niet op door te zeggen dat we er maar aan moeten wennen.

Is dat ongemak nu net niet een van de gevoelens waarmee er, politiek gezien, juist het meest rekening wordt gehouden? Politici zoeken voor beslissingen een draagvlak bij de Vlaming. Is dat niet de vertaling van dat ongemak?

Gie Goris: Het gaat om mensen die zich niet meer thuis voelen in de samenleving. We hebben te weinig ervaring vanuit links-progressieve hoek om daarmee om te gaan. De vraag naar zekerheid is geen "rechtse" of "racistische" vraag, ook niet als ze van witte mensen komt. Snelle maatschappelijke verandering verontrust heel veel mensen. Dat zie je niet enkel

hier, maar ook in Aziatische landen. Dat voor ogen houden, helpt om het antwoord te vinden op je vraag hoe het komt dat intelligente mensen toch terecht komen in een tunnel van vooroordelen.

LA VERDAD VERDADERA

Welke rol spelen de media hierin? Zou je jezelf als een activistische journalist omschrijven?

Gie Goris: Journalistiek is iets anders dan activisme. MO* heeft zich altijd binnen het activistisch middenveld gesitueerd. De journalistiek die wij bedrijven, is een bijdrage aan dat activisme. We staan daar niet buiten, maar we zijn wel anders.

Anders in welke zin?

Gie Goris: Politiek activisme is gericht op resultaat. De verhalen die je benadrukt, onderbouwen de verandering die je beoogt.

Vervelende verhalen neger je, omdat ze in de weg lopen van het beoogde doel. Dat is legitimiteit binnen het politieke activisme, maar de journalistiek kan zich dat niet permitteren. Journalisten gaan op zoek naar verhalen zoals ze zijn, in al hun complexiteit.

De waarachtige waarheid brengen?

Gie Goris: Klopt. *La verdad verdadera*, zoals Spaans journalist en voormalig hoofdredacteur van Le Monde Diplomatique Ignacio Ramonet het stelt. Op het Wereld Sociaal Forum in Porto Alegre heb ik eens verwezen naar die uitspraak. De toevoeging van *verdadera* is belangrijk, omdat het gaat over authenticiteit: als journalist moet je erkennen dat er tegenstrijdigheden zitten in elke waarheid, dat de waarheid complex is en dat je nooit alles kan weten. Tegelijk mag je nooit tevreden zijn met een verhaal, alleen maar omdat het bevestigt wat je al dacht. »

Een watertaxi op het Dal-meer in Srinagar, de zomerhoofdstad van Jammu en Kasjmir in India. Gie Goris volgt het conflict in die Himalayastaat al een kwarteeuw.

Wie is Gie?

GEZIN

Gie werd geboren in 1955 in Geel. Hij groeide op in Veerle (Laakdal) in een mijnwerkersgezin. Zijn vader Karel overleed op 91-jarige leeftijd, zijn moeder Maria vierde onlangs haar 93ste verjaardag. Broer Wakke verongelukte met de motor in 1993, oudere zus Ria is 'alive and kicking' na veel jaren werken in de elektronica-sector. Gie is 42 jaar getrouwd met Jim. Samen hebben ze 3 kinderen: Soetkin, Brecht en Hanne. Gie en Jim zijn de trotse grootouders van zeven kleinkinderen: Linus, Wannes, Florian, Nio, Jua, Mo en Aren.

JEUGD

Vanaf zijn zesde is Gie lid van de Chiro. Hij eindigde zijn Chiro-carrière als groepsleider en lid van het gewestbestuur. Zijn kernslogan uit die tijd? 'Bleiten en doorgaan.' Niet opgeven als het moeilijk wordt, elkaar ondersteunen zodat iedereen de eindmeet haalt.

EERSTE TEKSTEN

Al van in zijn studententijd schrijft Gie over geloof en politiek. Voor het faculteitsblad van de Godsdienstwetenschappen interviewde hij onder andere Jef Turf van de Kommunistische Partij en Mark Eyskens toen die even premier was van België.

KUNST

In zijn educatiewerk bij Broederlijk Delen Antwerpen schakelde Gie Afrikaanse, Latijns-Amerikaanse en Maghrebijnse muzikanten in. Ook was hij mede-initiatiefnemer van het colloquium Glokale Kunst in Vlaanderen. Later werd hij voorzitter bij filmfestival Open Doek (nu MOOOV) en bij Africalia, dat steun verleent aan artistieke initiatieven in Afrika.

FOCUS OP ZUID-AZIË

Gie reisde voor het eerst naar Afghanistan voor een reportage in 2006. Dat deed hij naar eigen zeggen 'uit onvrede met *embedded journalism* elders', waarbij journalisten mee op pad worden gestuurd met militaire eenheden in conflictgebieden. In 2011 publiceerde hij zijn eerste en vooralsnog enige boek, *Opstandland. De strijd om Afghanistan, Pakistan en Kasjmir*. De regio blijft ook vandaag prioritair in zijn journalistieke werk.

- » **Wat was jouw ambitie toen jij de halve wereld afreisde om verhalen te brengen over globalisering, migratie, klimaat en ongelijkheid? Wou je verhalen brengen die niet altijd gemakkelijk zijn?**

Gie Goris: We hopen dat de lezer de wereld beter begrijpt. Onze ambitie is om meer, betere en toegankelijke informatie te brengen, zonder het exotische op te zoeken. We willen ontwikkelingen blootleggen zodat mensen hun eigen positie beter kunnen situeren en van daaruit hun eigen keuzes en opvattingen beter kunnen onderbouwen. Om dat te bereiken, proberen we niet te plooiën voor de wetmatigheden van de media, ideologische verschuivingen in de samenleving of de eigen sympathieën. Als journalist moet je voldoende achterdocht inbouwen, zelfs voor je eigen overtuigingen.

Hoe doe je dat, achterdocht inbouwen tegen jezelf? Je neemt toch altijd je eigen blinde vlekken mee? Hoe ga jij daarmee om?

Gie Goris: In doe-het-zelftrucjes geloof ik niet, wel in het harde, levenslange werk om altijd opnieuw beginnen en erkennen waar je zelf gesitueerd bent. Dat is op zich niet erg, we komen allemaal ergens vandaan. Ik probeer niet blind te zijn voor machtsverhoudingen. Het is aan mij om goed te luisteren, te onderzoeken en altijd open te staan om te leren. Ik ben uiteindelijk diegene die het verhaal moet schrijven.

Wie is jouw toetssteen hierin? Bij wie ga je te rade om te begrijpen en te leren?

Gie Goris: Er zijn een aantal mensen waar ik buitengewoon aandachtig naar luister wanneer zij spreken, mensen met veel meer menselijke sensibiliteit dan ik. Ik heb hulp nodig bij het lezen van mensen. Een van die personen is mijn vrouw Jim. Zij is altijd nabij, maar nooit onder de indruk van wat ik doe.

DIVERSE REDACTIES, DIVERSE INZICHTEN

Hoe breng jij de waarheid als je op verre plekken bent met mensen die heel erg van jou verschillen? Je bekijkt de wereld

uiteindelijk toch vanuit jouw westerse perspectief?

Gie Goris: Ik probeer steeds mensen op te zoeken die niet op mij lijken. Ik ben geen harde interviewer: ik ben op zoek naar wat die persoon mij te vertellen heeft, in plaats van hem te willen betrappen op tegenstrijdigheden. Ik probeer de bedding weer te geven, op zoek te gaan naar wat mensen echt bezighoudt. De opvatting van een individu is dan een klein onderdeel in een groter lappendeken.

In Vlaanderen zijn de meeste media redacties overwegend wit. Hoe belangrijk is een gemengde redactie om die blinde vlekken tegen te gaan?

Gie Goris: Diversiteit op redacties is cruciaal. Het probleem is dat velen in de media geloven dat huidskleur er niet toe doet: journalisten zijn in staat om goed te berichten, ongeacht hun kleur. Individueel gezien kan dat kloppen, maar collectief, als redactie, is dat fout.

In een team van zeven journalisten hadden

‘Diversiteit op redacties is cruciaal. In de media leeft het geloof dat journalisten in staat zijn om goed te berichten, ongeacht hun kleur. Individueel gezien kan dat kloppen, maar collectief, als redactie, is dat fout.’

we op een bepaald moment twee collega's van kleur. Dan voel je dat de inbreng van die ervaring en die achtergrond belangrijk is. Je krijgt andere gesprekken, andere inzichten. De uitdaging is om je eigen dissidentie te organiseren, een perspectievenconflict te creëren binnen je eigen redactie. De nieuwe hoofdredacteur van MO* heeft een speerpunt gemaakt van meer diversiteit op de redactie. Daar ben ik blij om.

Heb je het gevoel dat je zelf voldoende hebt gedaan?

Gie Goris: Neen, dat had beter gekund. Ook al hebben we bij elke aanwerving expliciete inspanningen gedaan om ook kandidaten aan te trekken met een diverser profiel, we zijn daar niet ver in geraakt. Het is een lange weg. Wellicht hadden we nog meer daarin moeten investeren.

Helemaal ontevreden ben ik niet, want wij zijn er wel heel vroeg aan begonnen. Een van de voorlopers van MO*, Wereldwijd, heeft in de jaren tachtig al een Belgisch-Congolese journalist aangeworven. In de jaren negentig kozen we expliciet voor het aanwerven van een redactrice met een moslimachtergrond. De aandacht voor diversiteit was er, maar onder andere een gebrek aan middelen beperkte het resultaat ervan.

Had jouw vervanger iemand van kleur kunnen zijn?

Gie Goris: Dat had zeker gekund. Ik kan uiteraard niets zeggen over het aanwervingsproces voor mijn vervanger, maar ook nu hebben we heel actief gezocht buiten de vanzelfsprekende kringen.

Het gaat traag. Dat wil niet zeggen dat we dat moeten aanvaarden, integendeel. We moeten onze schouders zetten onder het gevecht dat mensen van kleur of mensen met een migratie-achtergrond leveren om gehoord, gelijk behandeld en vertegenwoordigd te worden. Tegelijk moeten we heel goed beseffen dat opkomen voor meer diversiteit nog niet hetzelfde is als opkomen voor mensen die arm zijn of sociaal-economisch uitgesloten worden. Dat betekent dat degenen die een stem hebben, die ook beter moeten gebruiken om op te komen tegen armoede, ook in eigen gemeenschappen. Representatie is niet alles.

Is het niet belangrijk om vertegenwoordigd te zijn op plaatsen waar de beslissingen genomen worden?

Gie Goris: Jawel, dat is belangrijk. We moeten alleen opletten dat het geen gevecht wordt voor de eigen positie. Is er genoeg affiniteit met de veertig à vijftig procent van mensen van Turkse en Marokkaanse afkomst die in armoede leven? De generaties die het nu gaan maken, zijn de kinderen van de middenklasse. Het gevaar bestaat dat we kinderen vergeten die niet tot die klasse behoren.

Ik kom zelf ook uit een arbeidersgezin, maar behoor nu tot de middenklasse. Ik hoef voor mijn eigen klassepositie niet meer op de barricades. Naast klasse is er

echter ook nog huidskleur, etnie en cultuur. Je kan die zaken toch niet loskoppelen?

Gie Goris: Dat is waar. Als de band met die vele vormen van ongelijkheid niet voortdurend gelegd wordt, dan verontrust mij bijvoorbeeld de gretigheid en de eenzijdigheid waarmee het “kopjes tellen” gebeurt bij het samenstellen van discussiepanels. De aanwezigheid van diverse stemmen en ervaringen moet tot iets dienen. Het moet leiden tot nieuwe inzichten, nieuwe ideeën, nieuwe ervaringen zodat we beter uitgerust zijn om armoede en ongelijkheid te bestrijden. Als we dat perspectief inruilen voor representatiedoeleinden, vind ik dat problematisch.

AFGLIJDEN NAAR RECHTS

Is net niet die representatie de beste garantie dat binnen de democratie de meerderheid de rechten van minderheden niet schendt?

Gie Goris: Binnen een democratie moeten er ijkpunten zijn waar de meerderheid niet aan voorbij kan. Een voorbeeld daarvan is het cordon sanitaire, de afspraak die het hele Vlaamse politieke spectrum omspande, van socialisten tot de toenmalige Volksunie. Dat cordon zegt dat er nooit met een partij als het Vlaams Blok zal worden bestuurd, omdat deze partij de mensenrechten overboord wou gooien.

Dat staat nu toch onder druk?

Gie Goris: Zeker, verschillende partijen willen nu met Vlaams Belang in zee. Als je echter vraagt wat er nodig is om de rechten van minderheden te beschermen, dan helpen dit soort afspraken wel om veiligheids garanties in je democratie in te bouwen.

Nochtans hebben dezelfde politieke partijen in de loop der jaren een aanzienlijk deel van het racistische zeventigpuntenplan van het Vlaams Blok uitgevoerd. Is dat cordon sanitaire niet eerder een symbolische daad?

Gie Goris: Dat denk ik niet. Het was een belangrijk instrument om de Vlaamse democratie te behoeden voor een snel afglijden naar rechts.

» **Zijn we nu dan niet aan het afglijden?**

Gie Goris: Uiteraard is Vlaanderen aan het afglijden, maar zonder de afspraak van het cordon zou het allemaal sneller en verdergaand geweest zijn. Het is waar dat het cordon sanitaire een dubbele rol heeft gespeeld. Enerzijds heeft het ervoor gezorgd dat het Blok nooit aan de macht is gekomen. Dat vind ik alvast een verwezenlijking. Anderzijds hebben mainstreampartijen erin geloofd dat het selectief uitvoeren van het zeventigpuntenplan de beste garantie vormde om een machtsvername door het Vlaams Belang te voorkomen. Dat is een foute redenering.

De onschendbaarheid van mensenrechten ligt onder vuur. Mensenrechten gaan in wezen over menselijke waardigheid, het thema van dit magazine.

Is de menswaardigheid een universeel gegeven?

Gie Goris: Menselijke waardigheid is universeel, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is daar de beste garantie voor. Ik heb lang mijn twijfels gehad over die universaliteit, omdat de Verklaring toch vooral door westerse landen geschreven is. Gaandeweg zag ik echter hoe die menselijke waardigheid overal in de wereld belangrijk is, ook al verschilt de

invulling. Daarom moet je aan de menswaardigheid blijven vasthouden. Je mag er niet aan tornen.

Je koppelt die menselijke waardigheid niet aan de normen en waarden van een natie of van een bepaald volk?

Gie Goris: We hebben allemaal onze eigen geschiedenis, ervaring en context. Als mens vallen we nochtans altijd terug op hetzelfde fundament. Ook in de visietekst van MO* staan mensenrechten als een van de ijkpunten voor het blad. Het vernuftige aan de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is dat alle landen van de wereld hiermee erkennen dat je rechten nodig hebt om menswaardig te kunnen leven. Die rechten mogen niet ter discussie staan.

EEN MISDAAD TEGEN DE JOURNALISTIEK

Heb je hoop voor de toekomst?

Gie Goris: Als oudere man met zeven kinderen maak ik mij zorgen om de toekomst. Voor de opwarming van de planeet blijken de doemscenario's de beste beschrijving van de evolutie. Dat is minstens onrustbarend. Ik ben dus niet snel tot optimisme geneigd, want vaak is dat een ontkenning

van de realiteit. Tegelijkertijd weiger ik pessimistisch of, erger nog, cynisch te worden. Mijn standpunt is dat ik wil blijven vechten en geloven dat we het tij kunnen keren. Zolang de strijd niet gewonnen is, moet je blijven vechten, blijven geloven dat het ooit zal lukken.

Heeft de journalistiek van jou een andere mens gemaakt?

Gie Goris: Dat is een moeilijke vraag, omdat mijn werk als journalist dertig jaar omspant. Uiteraard ben ik in drie decennia een ander mens geworden, maar is dat omwille van de journalistiek? Zevenentwintig jaar geleden is mijn broer verongelukt. Ook dat draag ik elke dag mee. Ik heb veel gereisd, heel veel mensen beluisterd en altijd gelezen. Als ik al dat leven en al dat werk optel, blijkt dat ik op een constructieve manier veel meer ben begonnen twijfelen aan mezelf.

Je hebt de wijsheid te beseffen dat je eigenlijk niets weet?

Gie Goris: Ik twijfel veel meer aan de zekerheid dat mijn overtuiging juist is. Niet zozeer in professionele context: in de journalistiek heb ik altijd gestaan achter wat ik schreef. Ik heb het eerder over de privécontext. Ik heb nu meer de neiging om eerst te zwijgen.

Dat gevoel heb ik ook met de *Black Lives Matter*-beweging. Ik wil eerst heel goed luisteren voordat ik er zelf grote uitspraken over wil doen. Wat ik als journalist ook geleerd heb, is dat veel weten van belang is. Het idee dat nu in de journalistiek ingeslopen is, is dat het een voordeel zou zijn even weinig te weten als de kijker of de lezer. Zo zou je onbevangen en onbevooroordeeld kunnen werken. Ik vind dat een misdaad tegen de journalistiek.

Kijk je uit naar je pensioen?

Gie Goris: Mijn werk was mijn leven. Ik weet niet wat er aan de andere kant wacht. Het is een nieuwe wereld, dat boezemt me toch wat angst in. Ik ga verder bouwen op wat ik tot nu toe gedaan heb en wat ik het beste kan, maar dan zonder druk en zonder de zakelijke beslommelingen. ✱

Interview met Arshad Ubaid, bestuurder van de Jamia Ashrafia madrasa in Lahore, Pakistan, een van de radicale madrasa's waaruit onder andere de Taliban voortkwamen.

*Om de klimaatcrisis het hoofd te bieden,
moet onze waardigheid op de schop*

Niemand mag achterblijven. Net dat houdt ons staande

Hoe behouden we onze waardigheid, ons opgegeven hoofd, als onze omgeving ons niet zal overleven en wij onze omgeving evenmin? Nu het Groot Barrièrerif terminaal verklaard is en het smeltpunt bereikt is, reflecteert auteur Anne Provoost over hoe solidair we werkelijk zijn. Ze haalt de coronacrisis aan als generale repetitie voor de klimaatcatastrofe die ons wacht. 'Tijd om te breken met het decorum, ook als dat een verlies van vrijheid met zich meebrengt.' door **ANNE PROVOOST**

Anne Provoost is auteur. Ze schrijft zowel jeugdromans als literatuur voor volwassenen. Haar werk is bekroond, verfilmd en vertaald in twintig talen. Ze studeerde Germaanse Filologie en Pedagogie. Haar scriptie schreef ze over mensenrechten-educatie. Ze heeft een tijdlang in Amerika gewoond.

In een klaslokaal van de James Cook University in Townsville in Australië luistert een groep jonge navorsers aandachtig naar de onderzoeksresultaten van hun professor maritieme biologie. De prof in kwestie, Terry Hughes, heeft de voorbije weken urenlang in een sportvliegtuigje boven het Groot Barrièrerif langs de kust van Australië gevlogen. Op talloze plaatsen heeft hij een alarmerende verbleking van het koraalrif vastgesteld. Volgens zijn waarnemingen bevindt het rif zich een onomkeerbare fase. Het is terminaal. Tijdens zijn uiteenzetting grijpen de toehoorders naar hun zakdoek. Ze huilen. Korte tijd later verschijnt in het Amerikaanse tijdschrift *Outside* een in memoriam: 'Het Groot Barrièrerif van Australië stierf in 2016 na een langdurige ziekte. Het was 25 miljoen jaar oud.' Het overlijdensbericht beschrijft het actieve leven van het rif, zijn betrokkenheid bij de ecologische gemeen-

schap, zijn wereldwijde reputatie, zijn ziekteproces en zijn aangekondigde dood. In IJsland houden drie jaar later, in augustus 2019, tientallen wetenschappers en activisten een begrafenisdienst voor de laatste resten van de smeltende Okjökull-gletsjer. Van de oorspronkelijke vijftien vierkante kilometer ijsoppervlakte is er maar één meer over. De ceremonie bestaat uit de ont-hulling van een plaquette met de woorden: 'Dit monument is om te erkennen dat we weten wat er gebeurt en wat er moet gebeuren. Alleen jij weet of we dat ook hebben gedaan.' Ook hier houden de aanwezigen hun zakdoek bij de hand.

ELEGANTIE IS ONDERGESCHIKT

Van wetenschappers wordt verwacht dat ze afstandelijk en objectief zijn. Onderzoekers en professoren die huilen of rouwen om de "dood" van een natuurverschijnsel lijken ten prooi te zijn gevallen aan verlies van decorum. Van personen die in tranen uitbarsten wordt nog altijd gezegd dat ze "breken".

Terry Hughes en zijn ploeg ondervinden geen last van het oude paradigma van de wetenschappelijke waardigheid, net zomin als de activisten aan de voet van de smeltende gletsjer. Ze maken hun rouwproces openbaar door erover te schrijven en te tweeten. Na jaren studeren en bewijsstukken aanleveren, gaan ze over tot een andere modus. Ze stappen uit de hen voorgeschreven rol.

Je zou kunnen zeggen dat ze hun waardigheid afleggen. Het verlies van waardigheid betreft hier echter enkel hun *esthetische* waardigheid. Esthetische waardigheid gaat over elegantie, gratie, beroepsernst, afstandelijkheid. Het draait om het opgeheven hoofd waarmee mensen van de wetenschap menen te moeten praten. 'Voor ongeveer 400 miljoen mensen liggen de koraalriffen aan hun voordeur', zegt Hughes. 'Die mensen zijn afhankelijk van de riffen voor hun voedselzekerheid en voor hun levensonderhoud.' De professor is ervan doordrongen dat zijn eigen waardigheid onder deze omstandigheden ondergeschikt is aan een heel andere waardigheid, met name de menselijke.

GEEN DOR HOUT

Menselijke waardigheid is een intrinsieke kwaliteit die elke mens toekomt om geen andere reden dan dat hij mens is. Ook wie niet de minste moeite doet om zijn esthetische waardigheid te bewaren, omdat hij dat niet wil of niet kan, behoudt volgens dit principe onder elke omstandigheid zijn menselijke waardigheid. Het concept ligt aan de bron van de mensenrechten en stelt grenzen aan wat je met mensen kan doen. In tegenstelling tot waarde is waardigheid niet te becijferen, maar absoluut. Op een persoon kan geen prijs worden geplakt, hij kan niet worden verwisseld of geruild. De dood

In IJsland houden tientallen wetenschappers en activisten een begrafenisdienst voor de laatste resten van de smeltende Okjökull-gletsjer. Van de oorspronkelijke vijftien vierkante kilometer ijsoppervlakte is er maar één meer over.

© B&G Images / Jeremia Richard

van een kind kan niet worden gecompenseerd door de geboorte van een nieuw kind. In pandemische tijden kunnen querulanten klagen dat er 'te veel mensen op de wereld zijn' of roepen dat een overlijden 'dor hout is dat mag worden gesnoeid'. De maatschappelijke standaard waar we evenwel naar handelen, die diep in onze traditie verankerd zit, blijft deze die is vastgelegd in onze internationale verdragen. Als het erop aankomt, proberen we iederéén te redden, onafhankelijk van ziekte, gebrek of ouderdom.

Net zoals bij de esthetische waardigheid verloopt de menselijke waardigheid in de eerste plaats via onze lichamelijke. De

snelste manier om iemands waardigheid te ontnemen is door hem zijn lichamelijke behoeftes te ontzeggen. Het slachtoffer zal denken dat hem zijn onwrikbare waardigheid is ontnomen of beginnen te twijfelen of hij die überhaupt bezit. Ontkleed een mens, onthoud hem zijn voedsel, ontnem hem zijn bewegingsvrijheid, stel hem bloot aan koude en warmte en hij zal zich al vrij snel, net zoals Primo Levi, de vraag stellen: is dit nog een mens?

ALS EEN LEPE CORONACURVE

Volgens het meest waarschijnlijke scenario

van de verschillende mogelijke klimaatsscenario's van het VN-klimaatpanel moeten we ervan uitgaan dat de aarde in de volgende tachtig jaar vijf graden opwarmt. De gevolgen van zo'n opwarming zijn al vele malen uitgespeld. Dankzij corona begrijpen we nu met z'n allen beter hoe een cascade van gevolgen kan ontstaan en hoe die op korte tijd onbeheersbaar kan worden. We weten intussen wat het verschil is tussen een endemische en epidemische uitbreiding, tussen graduele en exponentiële ontwikkelingen. We kennen het gevaar van een ontsporing met relais. Tegen het einde van de huidige eeuw zal het mondiale sterftcijfer door hitte

» even groot zijn als het huidige sterftecijfer van alle infectieziekten samen. Ook als we vandaag ophouden met CO₂ uit te stoten, zal de zeespiegel, als een lepe coronacurve, nog twee- tot driehonderd jaar stijgen. Halsstarrige klimaatontkenkers zijn intussen niet meer dik gezaaid, maar ook in een debat met *believers* hoor je nog regelmatig de argumenten van het antropocentrisch wereldbeeld en het onverschillige heeal. We zouden de mens een te belangrijke plaats toedichten. Dat zou onnodig zijn, want de aarde is robuust. Na het zogenaamde antropoceen zouden er wel nieuwe levensvormen ontstaan. De aarde zou om ons niet treuren, dus waarom treuren wij om haar?

Dat argument gaat voorbij aan het lange, wrede lijden dat ons wacht als we het te warm krijgen, als we van onze voedselbronnen worden afgesneden, als we onze kinderen niet meer kunnen geven waar ze recht op hebben. Het drastisch veranderen van onze leefomgeving wordt voor het menselijk lichaam een lang en uitputtend proces. Zo'n verandering van levensstijl en perspectief zal ons letterlijk pijn doen. Mijn krant zegt dat we moeten wennen aan de hittegolven, zoals we ook moeten leren leven met dodelijke virussen. Mijn hele leven lang is de klimaatcatastrofe iets geweest zoals mijn levenseinde: ik weet niet wanneer het komt, maar dat het eraan komt, staat buiten kijf. Altijd verwachtte ik dat ik in mijn laatste levensdagen wel wat van mijn esthetische waardigheid zou kwijtraken. Op tijd en stond maak ik grapjes over bedplassen, mijn inhibities verliezen en hoe ik alles maar aan mijn ouderdom zal hoeven te wijten. Vreemd genoeg blijf ik er toch van overtuigd dat er niet zal worden getornd aan mijn menselijke waardigheid.

VOORBEELDIG GEDRAG

Dankzij corona hebben we zicht gekregen op hoe we ons gedragen als het erom spant. Als we in onze vrijheid worden beknot, worden we opstandig en halen we grote woorden boven. Een maatregel is al vrij snel een 'aanslag op de rechtsstaat', 'ongrondwettelijk en ondemocratisch', 'de voorbode

van een totalitair regime'.

Die reacties zijn op het eerste gezicht begrijpelijk. Om onze menselijke waardigheid te bewaren moeten we volgens een intuïtief aanvoelen vrij zijn. Immanuel Kant beaamt dit, maar maakt een onderscheid tussen vrijheid en autonomie. Autonoom zijn, of zelfbeschikking hebben en dus zedelijk zelfstandig zijn, betekent dat de mens begrijpt dat er grenzen zijn aan zijn vrijheid. Een autonoom persoon probeert na te streven wat voor hem belangrijk of waardevol is en legt zichzelf de beperkingen op die nodig zijn om anderen toe te staan hetzelfde te doen. Op dat vlak gedroegen we ons in de coronacrisis tot dusver redelijk voorbeeldig.

Waar twee crises elkaar ontmoeten, waren er snel opflakkerende conflicten. Tijdens een hittegolf in volle coronacrisis was er ineens geen consensus meer te vinden omtrent de avondklok, het samenscholingsverbod, mondklappers en vrijheid van beweging in het bos en op het strand. In de toekomst zullen crises voortdurend op elkaar inwerken. Pandemie, hittegolf en

Hoe beter je iemand kunt wijsmaken dat hij sterk en veerkrachtig is, hoe langer het duurt voor hij onrustig wordt.

watertekort. Of pandemie, hittegolf, watertekort en migratiegolf. Naar wie gaan we luisteren? Met wie gaan we overleg voeren, waar ligt de inspraak, wiens leiderschap zullen we aanvaarden? Hoe voorkomen we dat het toch ineens ieder voor zich is? Hoe goed we ons ook voorbereiden, het grootste deel van het overleg zal altijd moeten gebeuren tijdens de ramp zelf. Een ramp volgt meestal geen vast scenario. Ons overlegmodel zal dan het allerbelangrijkste zijn. We zullen exact moeten definiëren wat de kern van de zaak is, wat we zien als *bottom line*, het laatste dat we willen verdedigen.

EXTREME SOLIDARITEITSACTIE

Als er een duidelijke les is na corona, dan is het deze: we kwamen uit een tijdperk waarin we dachten dat we solidair waren. De waarheid is dat we nog maar nauwelijks wisten wat solidariteit inhield. We zijn door een besmettelijke plaag in de meest extreme solidariteitsactie geflikkerd die we ooit hebben meegemaakt. Wat we deden, hoe we handelden, waar we ons ophielden: het ging niet langer over onszelf en onze vrijheid, maar over het leven en welzijn van anderen. We hebben op weergaloze wijze kunnen proefdraaien. We hebben ons kunnen voorbereiden op het in stand houden van de

Bij de begrafenisdienst van de de smeltende Okjökull-gletsjer wordt een gedenkplaat onthuld met daarop de volgende boodschap: 'Dit monument is om te erkennen dat we weten wat er gebeurt en wat er moet gebeuren.'

Bréf til framtíðarinnar
 Ok er fyrri nafnandi tilkallinn til að skila þessu.
 A near 200 years ago glaciers are expected to follow the same path.
 Þetta minnismerki er til að minna okkur á og tryggja
 brátt er að þessu og það þarf að gæta
 Aðstand þú veit hvort þú getur unnið.

A letter to the future
 Ok is the first Icelandic glacier to lose its status as a glacier.
 In the next 200 years all our glaciers are expected to follow the same path.
 This monument is to acknowledge that we know
 what is happening and what needs to be done.
 Only you know if we did it.

April 2019
 411ppm CO2

menselijke waardigheid die we als heilig beschouwen. Menselijke waardigheid gaat over iedereen en is wederzijds. Enkel als we de ander waardig behandelen, vinden we onszelf waardig en krijgen we waardigheid terug. Daarmee ophouden, die sacrosancte eigenschap van ons afgooien, zou een heel nieuw lijden veroorzaken bovenop ons lichamelijke ongemak. Ons brein is empathisch bedraad. Als we in staat zijn anderen onwaardig te behandelen, laten we de gedachte los dat de waardigheid universeel is. Wat we dan kwijt dreigen te raken is het *gevoel* dat we waardig zijn. We verliezen op dat moment niet onze menselij-

ke waardigheid, want dat is onvervreemdbaar, maar ons geloof erin. Als dat gebeurt, komen we op één lijn te staan met de dieren. In die wereld geldt het recht van de sterkste. Het smeltpunt ligt al achter ons. We zitten te diep in nesten om nog te denken dat het allemaal wel zal overwaaien. We zijn te lang de mythe van de menselijke veerkracht aangepaard. Hoe beter je iemand kunt wijsmaken dat hij sterk en veerkrachtig is, hoe langer het duurt voor hij onrustig wordt. De kikker in de traag opwarmende ketel blijft zitten zolang hij gelooft dat zijn achterste poten nog sterk genoeg zijn om te springen.

Onze esthetische waardigheid zat ons dwars. We wilden hooggestemd blijven, niet opgeven, niet panikeren, geen oproer kraaien. Het is tijd om te breken met het decorum, ons te bekwamen in zedelijke zelfstandigheid, ook als dat verlies van vrijheid met zich meebrengt. Het is niet onwaarschijnlijk dat net dit velen van ons staande zal houden: te kunnen blijven strijden voor het behoud van de menselijke autonomie van elk van ons, zonder uitzonderingen te maken, zonder ook maar één persoon achter te laten. Het is het hoogste en het laatste wat we hebben. ✨

BATTAMBANG, CAMBODJA, 1993

De VN organiseerden de eerste verkiezingen in Cambodja in 1993, na de genocide door de Rode Khmer midden jaren 1970 en de eenpartijstaat onder Hun Sen in de jaren 1980. Er waren nog kleine regio's onder controle van restanten Rode Khmer en er waren nog vluchtelingenkampen in Thailand en in Cambodja zelf.

In zo'n vluchtelingenkamp in Centraal-Cambodja keek dit meisje recht in mijn lens. Mocht ze vandaag nog in leven zijn, wordt ze politiek nog altijd bestuurd door president Hun Sen.

KUMASI, GHANA, 2008

Kumasi is de Ashanti-hoofdstad in hedendaags Ghana. Tijdens een bezoek aan het platteland in de buurt keken deze meisjes naar de witte, zwetende man achter de camera. Zijn het zusjes? Dragen ze een uniform? Op een andere foto lachen ze vriendelijker, maar ik prefereer deze. Mensen kunnen net mooi zijn in alle ingetogen ernst.

Meer schoonheid, meer hoop

Als je goed luistert, kijk je anders. En wie scherp kijkt, ziet meer menselijkheid, meer schoonheid en meer hoop. De feiten veranderen er niet door: oorlog verwoest levens, armoede is een politieke keuze, corruptie een businessmodel en gewone mensen worden vermalen tussen de molenstenen van de macht. En toch. Wie zijn of haar waardigheid behoudt, blijkt altijd weer een mooie mens. Ik heb me altijd ver van *poverty porn*, de romantiek van onbespoten armen, proberen te houden. Wel ben ik duizenden keren geraakt door de schoonheid van concrete mensen, hoe oud, arm of gekwetst ook.

NARANAAG, INDIA, 2008

Een lange trektocht door het hooggebergte van Kasjmir, India, eindigde in het dorpje Naranaag. De bus stakte. De hele deelstaat lag plat door een algemene staking, waarbij op een week tijd meer dan twintig doden vielen. Dan is openbaar vervoer een geliefkoosd doelwit voor stengooiers en brandstichters. Deze twee mannen gingen nergens heen. Niet omdat het te gevaarlijk was elders, maar omdat ze thuis waren. Dat de man met henna in de baard de Indiase driekleur (saffraan, wit, groen) in beeld brengt, was vast niet de bedoeling.

MALI, FIJI, 2014

Mali ken je als West-Afrikaans land. Het is ook een minuscuul eilandje van Fiji, misschien een halfuurtje varen met een motorboot vanaf de kust van Vanua Levu, een van de twee grote eilanden van Fiji. Het stijgende zeewater heeft Mali de voorbije jaren steeds kleiner gemaakt, het wijzigende klimaat steeds droger. De paradisijselijke foto van moeder met blond krullend kind is dus bedrieglijk. Of een alarmkreet.

*Sulaiman Addonia laat zich niet verleiden
door dubbele seksuele moraal*

Mijn moeder mocht niet genieten van seks. Waarom zou ik het dan doen?

Schrijver Sulaiman Addonia gaat door het leven zonder een ander aan te raken, behalve met zijn woorden. Zoveel anderen uit zijn gemeenschap waren daartoe gedwongen, maar met één verschil: zij waren vrouwen en meisjes, hij niet. Zij hadden niet het mannelijke privilege van de vrije liefde en omarmden hun verlangens in stilte. 'Dat sprak tot mij, over een revolutie zonder bloedvergieten. Over een maatschappij die vrouwen niet kon beletten te voelen.'

door **SULAIMAN ADDONIA** vertaald door **JAGO KOSOLOSKY** en **GIE GORIS**

Sulaiman Addonia is auteur. Hij woont in Brussel en groeide op in Soedan, als kind van een Eritrese moeder en een Ethiopische vader. Als tiener studeerde hij in Jeddah, Saoedi-Arabië. Zijn boeken *The Consequences Of Love* en *Silence Is My Mother Tongue* zijn internationaal geroemd.

» In mijn tienerjaren maakte ik de gelofte me van seks te onthouden, uit solidariteit met mijn moeder.

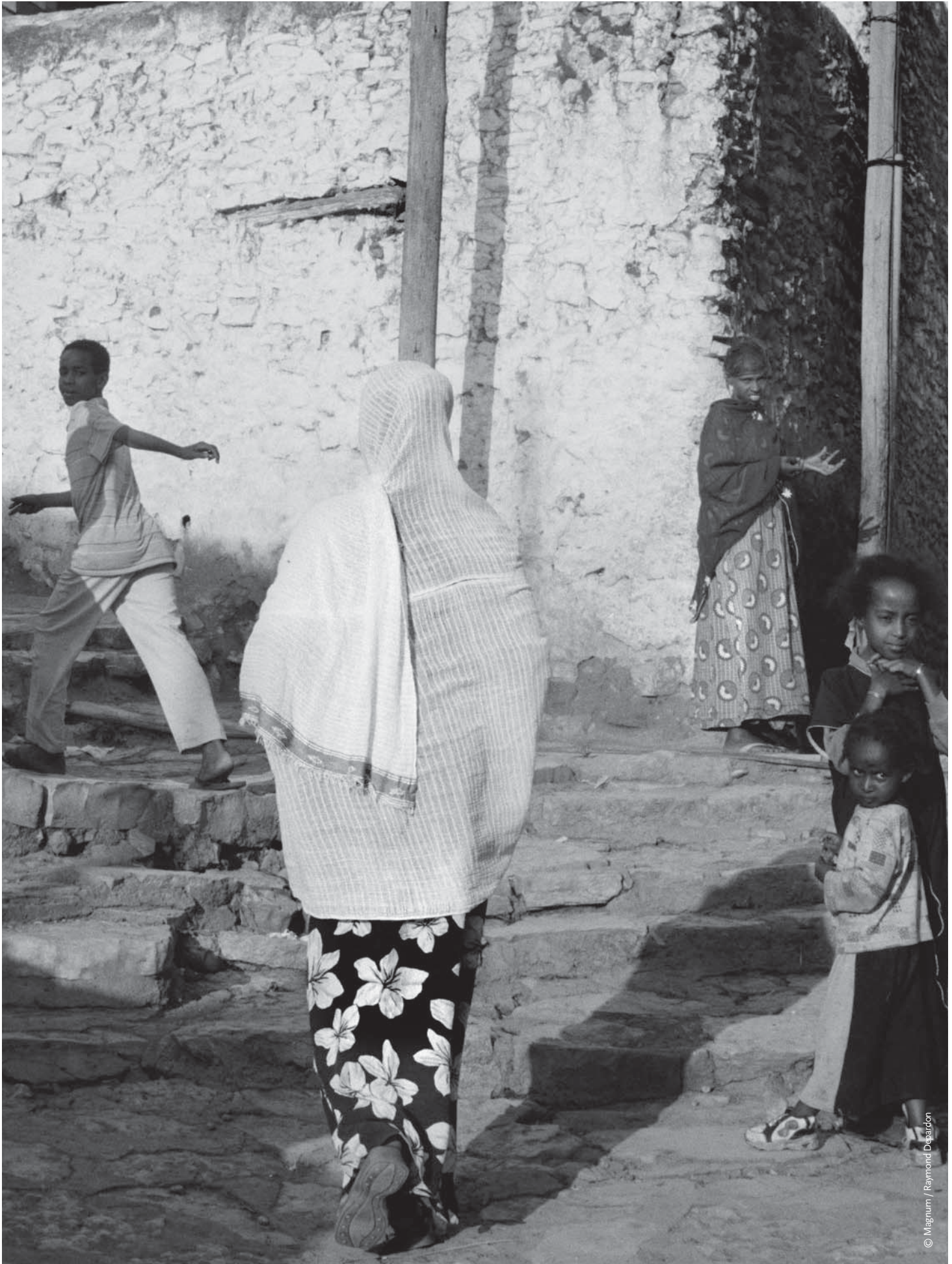
Ik groeide op in een Soedanees vluchtelingen-kamp, waar ik erachter kwam dat lichamelijke liefde belangrijk was voor mijn moeder, maar ook dat het patriërchaat het haar onmogelijk maakte die liefde buiten een huwelijk te ervaren. En een huwelijk wou ze niet. Na de dood van onze vader had ze besloten haar leven louter aan ons te wijden, haar drie kinderen.

In het kamp verdiende mijn moeder de kost met het vlechten van andermans haar. Daarna vertrok ze naar Saoedi-Arabië om als huisbediende te werken. Ze liet mij en mijn twee broers en zussen achter bij onze grootmoeder. Ik was niet eens vier. Met het verstrijken van de tijd begon haar gezicht

te vervagen uit mijn geheugen. Het was dan ook een heerlijk moment toen we, enkele jaren later, een foto van haar ontvingen die ze vanuit Jeddah had gestuurd. Op de kleurenfoto zat mijn moeder op een stoel zo hoog als haar jukbeenderen. We kaderden de foto in en hingen hem op aan de lemen muur van onze hut.

Bezoekers die de foto zagen, keken bewonderend naar haar schoonheid. Vrouwelijke gasten merkten op hoe triest het was dat ze niet wilde hertrouwen, dat een man zich nog niet had aangediend. 'Een vrouw kan leven zonder liefde', zei de een. 'Ja, maar ze zou niet zonder moeten leven', protesteerde een ander.

De vrouwen die het liefdesleven van mijn moeder beoordeelden, dat waren onze burens. Hoewel ze »

getrouwd waren, werkten hun echtgenoten veelal buiten het kamp. Zij begrepen maar al te goed de afwezigheid van de liefde in al haar dimensies in het leven van mijn moeder.

Omdat ik een stil kind was, bleef mijn aanwezigheid onopgemerkt wanneer ik in de buurt zat terwijl zij openlijk alle onderwerpen bespraken. Uit hun gesprekken leerde ik seks kennen. Daarbij viel me de afwezigheid ervan in hun levens meer op dan enige vorm van bevrediging.

Ik registreerde ook hoe onrechtvaardig de maatschappij in elkaar zat. Terwijl deze vrouwen gedwongen werden hun verlangens te vergrendelen, hadden mannen losse liefjes. Zij wisten maar al te goed dat hun vrouwen hen niet met gelijke munt zouden betalen: de maatschappelijke controle zou hen wel weer het huis in jagen. Ik ontdekte dat traditie de ketting was waarmee deze Afrikaanse vrouwen tot slaaf gemaakt werden, terwijl mannen vrij spel kregen. Ik verafschuwde dat. Ik verlangde haar vernietiging.

Maar ik merkte ook op dat wanneer verlangen verplicht ingehouden wordt, als het dieper in de ziel verhuist, dat je beenderen dan beginnen te dansen. Dansen, begreep ik, is een eerste stap richting vrijheid. Ik leerde een levenslange les van de manier waarop deze vrouwen liefde uitdrukten, ook al was ze gekooid. Hun sensualiteit

Mannen hebben losse liefjes, vrouwen worden gedwongen hun verlangens te vergrendelen.

was als een bron waaruit ik eindeloos dronk. Bij hen ging het om een liefde die fluistert in plaats van zichzelf luide keels aan te kondigen. Ik zag het aan de manier waarop ze praatten wanneer mannen die ze leuk vonden langskwamen, hoe de passie hun gezichten maskeerde als make-up. Ik zag het in de manier waarop ze hun nagels lakten, zorgvuldig een zwart randje in kohl rond hun ogen aanbrachten, hun haar in knotten knoopten voordat ze zich terugtrokken in de douches zonder dak, onder de maan en de sterren van het kamp.

De manier waarop ze hun verlangens in stilte omarmden, sprak tot mij over een revolutie zonder bloedvergieten. Over een maatschappij die mannen wel van hen kon weghouden, maar hen niet kon beletten te voelen.

Nu en dan braken hun emoties door de muren waarin ze opgesloten waren. De gevolgen waren niet te overzien. Ik herinner me wat er gebeurde toen iemand een van onze burens, de vrouw van een vermaarde rokkenjager, in haar slaap hoorde praten over een andere man. Ze werd ziek. Ze werd bezeten door die man, dacht men. De vreemdeling had een naam: *jinni*. Hij moest worden uitgedreven.

Door het raam van haar hut keken haar dochter en ik toe hoe mannelijke ouderlingen de vrouw in elkaar sloegen, terwijl ze de boze geest opriepen haar te verlaten. Ze moest mest eten. ‘Verlaat me’, schreeuwde ze tegen de man in haar, terwijl de mannen haar sloegen alsof ze een bokszak was. ‘Verlaat me.’

Maar ik was ervan overtuigd dat ze die man liefhad. Dat maakte ik op uit de manier waarop ik haar de man die ze op weg naar de markt tegenkwam had horen beschrijven. Deze man was geen *djinn*, geen boze geest. Hij was een jongeman die met zijn schoonheid haar hart gestolen had. Uit angst voor zichzelf en haar dochter

accepteerde de vrouw het oude, uitgemolken verhaal van een *djinn*. Ze leefde in een gemeenschap die geleid werd door mannen, ze was getrouwd met een man die in een vreemd land zijn lusten botvierde, maar uit zelfbehoud moest ze doen alsof een vrouw niet naar het lichaam van een man kon verlangen zoals mannen hunkerden naar vrouwen. De maatschappij smoorde haar lusten overdag en nu ook ‘s nachts. Ze zou nooit meer dromen. Een les voor haar dochter, voor alle andere meisjes. Een les voor mij.

Tegen de tijd dat mijn moeder terugkeerde voor een bezoek aan het kamp, jaren nadat ze er vertrokken was, waren mijn ogen getraind in het herkennen van de subtiele manieren waarop vrouwen hun liefde uitdrukten in een verdrukkende samenleving.

Op een ochtend, een paar dagen na haar terugkeer, ging ik met mijn moeder naar de markt. Toen we aankwamen bij het kraam van een knappe man die onze familie kende, lichtte haar gezicht op. Ik herinnerde me de woorden van een vrouw over mijn moeder: ‘Geen enkele man heeft haar aangeraakt sinds haar man stierf, ook al verlangt ze daar heel erg naar.’ In de grote ogen van mijn moeder zag ik een stoet gedachten voorbijtrekken. Ik had genoeg gezien om te weten dat ze zich tot die man aangetrokken voelde. En hij tot haar. Als beiden ervoor zouden kiezen hun gevoelens te uiten, wist ik, zou slechts een van hen daaronder lijden.

Toen we later die avond gingen slapen, besliste ik om naast haar te gaan liggen. Ik bad dat mijn moeder de naam van die man niet zou uitspreken in haar droom, koortsig wakker wordend van de liefde. Ik wilde niet dat ze in elkaar zou worden geslagen of stront te eten zou krijgen. Ik wilde niet dat haar lichaam gekneusd werd omdat ze liefdevolle gevoelens koesterde. Dus legde ik mijn armen om haar en hield haar vast, alsof ik haar wilde herinneren aan haar verantwoordelijkheid, aan de reden waarom ze besloten had de liefde op te geven: aan ons. Mijn hand rustte op haar borst.

Misschien was het op dat moment, toen ik haar hart tegen de palm van mijn hand voelde bonken, dat ik pas echt razend werd omwille van de onrechtvaardigheid dat mannen vrijelijk lief kunnen hebben terwijl vrouwen zoals mijn moeder hun passie moeten laten rotten in hun binnenste. Misschien was het op dat moment dat ik een ambivalente relatie met seks ontwikkelde. Als mijn moeder er in haar leven niet van genoot, dan zag ik geen reden waarom ik, het kind voor wie ze alles opofferde, dat wel zou moeten doen. ✱

Wat verhalen ons leren over emotionele valuta

Hoeveel koeien ben ik waard?

Wat leert een bruidsschat ons over menswaardigheid? Valt er een valuta te kleven op je basiseigendom, de heerschappij over je eigen doen en laten, je eigen lichaam? Slam poet Lisette Ma Neza keert in gedachten terug naar het land van haar moeder en grootmoeders en neemt ons mee op een ritmische en poëtische reis. 'Als we het echt willen hebben over hoeveel een mensenleven waard is, dan moeten we ons keren naar zij die in hun waarde zijn beschadigd.'

door **LISETTE MA NEZA** foto's **ERIC LAFFORGUE**

Lisette Ma Neza is slam poet. In 2017 won ze als eerste Nederlandstalige vrouw het Belgisch Kampioenschap in Poetry Slam. Voor MO* schrijft ze columns die het midden houden tussen poëzie en essay. »

De vrouw is zo mooi als een koe. Het is een van de verhalen waarin ik opgroeï, waarin ik leer te geloven. Ik spreid mijn handen als koeienhoorns en dans, de dans van Rwanda, op het ritme van haar hartslag. Veeteelt ruilen voor een bruid is een vorm van mannelijkheid in het land waar ik vandaan kom. Ik heb een scala aan verhalen waaruit ik mag kiezen, normen, waarden en mythes waarin ik mag geloven. De man is het evenbeeld van zijn God, leer ik op de zondagsschool, de vrouw een stukje rib. Ik lees over de appel en de tuin der lusten om te begrijpen waar goed en slecht elkaar kruisen en hoe een zonde bijna altijd in schoonheid zit verstopt.

EMOTIONELE VALUTA

Er is meer. Er is meer, er is meer. De vrije wil, bijvoorbeeld: de door God gegeven vrije wil die ons menselijk maakt. Ooit werd de zwarte mens verkocht, geruild voor Schevingse schelpen. Hoeveel geld er op je bankrekening staat, dat is merite, je letterlijk verdiende loon, maar gelijkheid is de norm.

De geschiedenis leert ons dat een prijskaartje op een mens plakken traumatiserend en ontmenselijkend is.

Dit is waar verhalen elkaar verbrijzelen. Ze botsen, frontaal, zoals handhavende politiemannen die bruine jongens omverrijden en andere paradoxen waarin we waarheid moeten zien te vinden. Voor het betreden van mijn lichaam mag ik zelf een prijs opstellen, liefde bijvoorbeeld, vertrouwen of andere emotionele valuta die de wisselkoers gaande houden, zoals een avondje vermaak. Hoeveel koeien ben ik eigenlijk echt waard? Ik, als persoon, als levende ademhaling, als afstammeling van de Oost-Afrikaanse homo sapiens of als een beetje rib. Hoeveel koeien ben ik waard?

De geschiedenis leert ons dat een prijskaartje op een mens plakken traumatiserend en ontmenselijkend is. Een persoon behoort zichzelf toe, als iemand niet van zichzelf is noemen we dit slavernij, onderdrukking of mensenhandel. Is de mens dan onbetaalbaar? Dat vraag ik mij af. Kun je een mens niet net zoals een koe domesticeren?

Tuurlijk niet, beantwoord ik mijn eigen vraag, op zoek naar een verhaal waarin ik waarschijnlijk geloof, het verhaal dat het meest tegen mijn waarheid aanleunt. John Locke zegt dat elke man of vrouw eigenaar is van zijn eigen persoon en zijn eigen lichaam. 'Niemand anders mag dat eigendom opeisen', schreef de Engelse filosoof tijdens de Verlichting. Klopt dit wel? Is dit niet een manier om eigendom, kapitalisme en misschien zelfs kolonisatie te rechtvaardigen? Bij elk verhaal vorm ik me meer vragen. Waarom is de mens superieur? Puur omdat hij ratio heeft en door die ratio kan geloven in zijn eigen verhalen? Het is maar in welk verhaal je gelooft, denk ik dan maar, om te stoppen met denken.

WIE IS HET MONSTER?

'Het menselijke talent om fictieve verhalen te vertellen, is wat het mogelijk maakt om in massale aantallen samen te komen en samen te leven', schrijft Israëlichs historicus Yuval Noah Harari in zijn boek *Sapiens*. Het verhaal van vandaag is er een dat gaat over

democratie, mensenrechten en in je waarde gelaten worden. Zoals je leed enkel kunt begrijpen en afwegen wanneer je geluk kent, wil ik het over waarde hebben door te kijken naar verwaarlozing en waardoeloesheid. Als we het echt willen hebben over mensenlevens in het verhaal van vandaag, als we echt willen weten hoeveel koeien of elke andere mogelijke valuta we waard zijn, dan moeten we ons keren naar zij die in hun waarde zijn beschadigd. Wat betekenen hun levens voor ons?

Waarom noemen we de komst van oorlogsslachtoffers en mensen die geen thuis meer kennen, een vluchtelingen crisis? Wanneer iemand een ander martelt en daarmee die ander zijn waarde schaad, hoe gaan we dan om met de martelaar? Hoe gaan we om met de moordenaar? Met het kind dat in volle verwaarlozing opgroeit en vervolgens zijn dorp in brand steekt om de warmte van zijn mensen eens te voelen? Kunnen we zijn

De intore is een traditionele Rwandese dans waarbij de hoorns van een koe al dansend worden uitgebeeld. 'Ik heb een scala aan verhalen waaruit ik mag kiezen, normen, waarden en mythes waarin ik mag geloven.'

psychologie begrijpen, zijn daden plaatsen als bijvoorbeeld een gebrek aan liefde? Wie het verhaal van Frankenstein kent, weet dat niet Frankenstein maar de man die hem maakte het monster was. Hoe we omgaan met de martelaar, de crimineel, de terrorist, de gevangene of de schurk, brengt ons dichterbij de kern van wat menswaardigheid is, dichterbij dan wat dan ook.

DE SLUIER VAN ONWETENDHEID

Als ik denk aan het land waarin vrouwen zo mooi zijn als koeien, zoals mijn moeder en

grootmoeders, dan denk ik ook aan een gruwelijke periode waarin er met dood en leven werd gespeeld in ditzelfde land. Ik noem het land mijn moederland, ooit een bloedbad, alsof de mensheid een videospelletje was. Uitroeiing en zelfmoord: nu een uiterst pijnlijk, agressief, maar zeer interessant verhaal. Wraak is geen woord dat ons vreemd is, vergiffenis evenmin. Als je weet welke levende mens jouw dierbaren vermoord heeft, wil je hem dan bestraffen met de doodstraf? Als je weet wie jouw dierbaren vermoord heeft en je straft deze mens door hem op zijn beurt te doden, heb je hem

Voor het betreden van mijn lichaam mag ik zelf een prijs opstellen, liefde bijvoorbeeld.

dan in zijn waarde gelaten? Waardering voor de mens zoals hij is, in al zijn doen en laten, in al zijn kwalen, zou moeten ontstaan achter een sluier van onwetendheid. Daar waar we elkaar uitnodigen om gewoon weer mens te zijn. Daar waar alles wat te maken heeft met identiteit, etniciteit, de lengte van onze neuzen, kleur, gender en geaardheid even wegvalt. Daar

waar we het recht hebben om opaak te zijn. Daar waar we mogen zijn, ondanks het feit dat we esoterische wezens zijn en elkaar in de verste verte niet begrijpen. Hoeveel koeien ben ik waard? Ik zou zeggen, maximaal eentje, want de mens is ook maar een organisme en organismen zijn onbetaalbaar, niet te ruilen voor elkaar. Althans, dat is mijn verhaal. ✨

A close-up, high-contrast photograph of an elephant's face. The elephant's eye is a striking, pale blue color, contrasting sharply with the dark, wrinkled, and textured skin of its face. The lighting is dramatic, highlighting the texture of the skin and the intensity of the eye. The background is dark and out of focus.

Mensen brengen meer op dan hun economisch potentieel

'U bent niet nuttig.
Ik ben niet nuttig.
Mensen zijn niet nuttig'

Mensen gelijkstellen aan hun potentieel op de arbeidsmarkt is een krasse ontkenning van menswaardigheid. Dat stelt Geert van Istendael in een essay over neoliberale dogma's die, in navolging van de slavernij, al decennialang mensen beperken tot hun nut. 'Wat kost het ons? Wat brengt het op? Dat zijn vandaag de dag de grote levensvragen. Doodzonde.'

door **GEERT VAN ISTENDAEL** foto's **NANNA HEITMANN**

» Welke professoren blijven je bij na je studententijd? En vooral: wát blijft je bij van die mensen? Hun langdradige of juist bezielde uiteenzettingen? Hun grappen? De ijzingwekkende aanblik die zij boden voor het examen? Iedereen onthoudt wel iets uit die vervlogen jaren, tenminste, dat mag ik hopen.

Scherper dan al het andere herinner ik me een schemerige winternamiddag in een overvol auditorium, tussen tweehonderd studenten, of nee, vast meer. Ik zat daar niet eens voor mijn hoofdvak, maar voor het college Encyclopedie van de Wijsbegeerte, simpeler gesteld: een eerste inleiding tot de wijsbegeerte. Ik heb het voorrecht gehad sociologie te mogen studeren. Daarnaast heb ik een paar jaar gescharreld in de filosofie, een nog groter voorrecht.

Het college werd gegeven door een priester, pardon, kanunnik: een korte, gezette man met vale gelaatstrekken. Hij heette André Wylleman. Hij sprak zwoegend, enigszins amechtig. Meestal boog hij lichtjes voorover, als een ambachtelijke bakker die brooddeeg

kneedt met zijn handen. Ja, zo was het. Alleen, hij kneedde woorden.

In het onzekere licht van die grijze dag duwde hij drie korte zinnen in onze richting. Je vindt ze in geen enkel dictaat, in geen enkel handboek en ik heb ze die dag niet opgeschreven. Ik ken ze uit het hoofd. Kanunnik Wylleman zei: 'U bent niet nuttig. Ik ben niet nuttig. Mensen zijn niet nuttig.'

VERSCHROMPELD TOT BRUIKBAARHEID

De drie zinnen sloegen in als een bom, een bliksemschicht die een halve eeuw later nog naflakkert. De zinnen zijn blijven branden. Hun vlam laait steeds hoger op naarmate de marktlogica onverbiddelijker binnendringt tot de verste en geheimste vertrekken van ons menselijke bestaan.

Mensen zijn niet nuttig. Dat is hun waarde. De waardigheid van een mens bestaat erin dat een mens niet bruikbaar is. Onze menselijke waardigheid is een rechtstreeks gevolg van onze nutteloosheid. Laat ik het »

Geert van Istendael pent als zelfstandig schrijver zowel gedichten als essays neer. Hij werkte als journalist bij de VRT en als onderzoeker ruimtelijke ordening bij het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek. Hij schreef van 2003 tot 2005 elke maand een column in MO* die hij later bundelde in *Alfabet van de globalisering*.

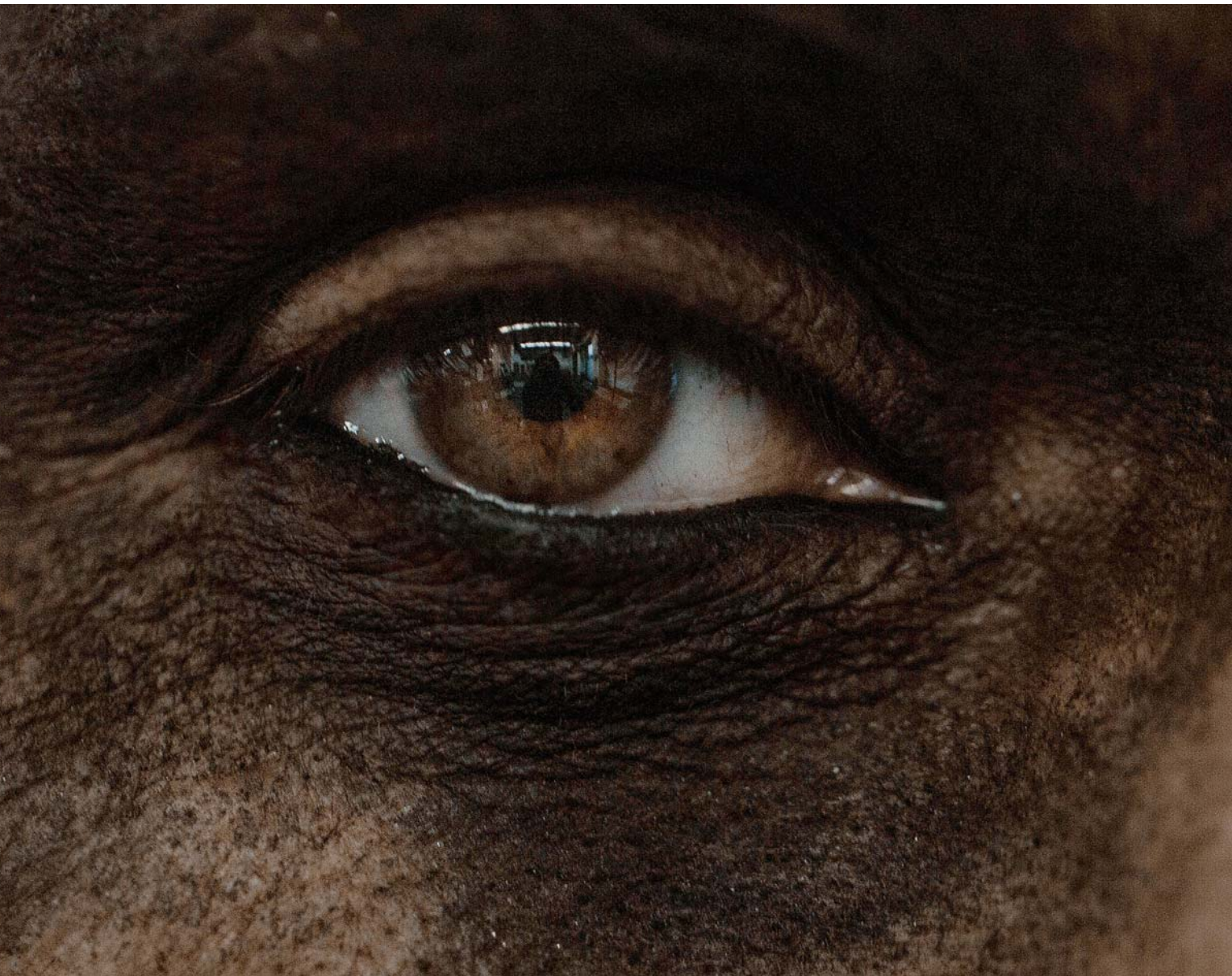
Wat geen nut heeft, is een schandaal. Schrijf ik gedichten, dan vragen de mensen me waarom ik zoiets doe, want het brengt toch niets op.

» wat bruter zeggen: een mens is geen gebruiksvoorwerp. Het is geen toeval dat het Latijnse woord voor slaaf niet mannelijk is en niet vrouwelijk, maar onzijdig: *mancipium*. Een slaaf was voor de Romeinen een ding. Dat was al zo voor Romulus en Remus. Na de val van het Romeinse Rijk is het niet veranderd, niet in Azië, niet in Afrika, niet in Amerika, niet in Europa, niet in het christendom, niet

Wie hier aanspoelt, is niet nuttig. Rechtstreekse conclusie na veertig jaar neoliberale dogmatiek: niet nuttig is onduldbaar. Naar de hel ermee.

in de islam, niet in alle denkbare soorten heidendom, niet vroeger, niet vandaag. Een slaaf is een ding. Dit wil zeggen: een

mens verschrompeld tot nut, wat zoveel wil zeggen als *geen* mens. Want wie mens zegt, zegt niet nuttig. Zegt waardig.

WAARDE TEGENOVER WAARDIG

Artikel 1, paragraaf 1 van de Duitse grondwet stelt: *Die Würde des Menschen ist unantastbar.*

De juiste vertaling van het woord *Würde* is niet waarde (dat is *Wert*), maar waardigheid. Dus: de waardigheid van de mens is onantastbaar. Het verschil in betekenis tussen waardigheid en waarde illustreert helder de drie zinnestukjes waarmee professor Wylleman mij vijftig jaar geleden verschroefde. In het Woordenboek der Nederlandse Taal, deel vierentwintig, staat bij het lemma waarde: 'Materiële of geldelijke betekenis die aan een concrete zaak toegekend wordt omdat ze economisch beschouwd wordt als een equivalent van een andere zaak en derhalve als ruil- en verkoopobject kan dienen'. Proef die woorden even. Materieel. Geldelijk. Zaak. Economisch. Ruil- en verkoopobject. Pas dat nu toe op mensen. Ga bijvoorbeeld op het internet eens kijken naar de talloze prenten, schilderijen en zelfs foto's die bestaan van slavenmarkten. Onze hedendaagse ogen zien de totale ontkenning van de menselijke waardigheid van slaven. Als we nauwkeurig kijken, zien we dat niet alle slaven zwart zijn. We kunnen ook zien dat de handelaars en de opkopers iedere aanspraak op menswaardigheid verliezen juist omdat ze deelnemen aan dit marktgebeuren, waarbij de koopwaar bestaat uit mensen.

TREINEN VOL ECHTE MENSEN

We hoeven zelfs niet op zoek te gaan tussen die vreselijke voorbeelden. In de jaren onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog en in de jaren 1950 en 1960, *les trente glorieuses*, gingen heel wat Europese regeringen op zoek naar arbeidskrachten uit verre buitenland. Wij, Belgen, haalden eerst treinen vol Italianen om in onze mijnen te werken. Later togen onze ronselaars naar het Rifgebied in Marokko en naar Emirdag in Turkije. Grieken, Spanjaarden en Portugezen trokken naar het noorden. Deze mensen, we noemden hen gastarbeiders, dolven steenkool, legden de metro van Brussel aan, bouwden kantoortorens en ga zo maar door. Gastarbeiders waren geen slaven, zeker niet. Ze kregen loon en sociale zekerheid.

Waren wij er ons echter van bewust dat we zoveel meer dan arbeidskrachten importeerden? Dat we zoveel meer dan de productiefactor arbeid naar ons land brachten? Niet louter iets nuttigs? Niet louter iets dat bruikbaar was in onze fabrieken en mijnen en werven? Dat we mensen uitnodigden met alles erop en eraan? Eerst mannen, heel gauw ook vrouwen, en al die mensen hadden eigen talen en eigen keukens en eigen kleren en eigen feesten en eigen opperwezens en eigen geboden en eigen verboden en eigen vooroordelen, die zo krachtig waren als onze vooroordelen. En waar vrouwen en mannen samen zijn, krijg je vroeg of laat kinderen.

Nee, eigenlijk hadden we daar geen rekening mee gehouden. We zochten arbeidskrachten. Dit betekent dat we alleen het nut wilden dat die mensen ons konden brengen. Wat we kregen, waren natuurlijk echte mensen. Hele mensen. Zoiets eenvoudigs. En toch heeft het verschrikkelijk veel moeite gekost en kost het zo te zien nog steeds verschrikkelijk veel moeite om dat te aanvaar-

Slavenhandelaren verliezen iedere aanspraak op menswaardigheid omdat ze deelnemen aan een marktgebeuren waarbij de koopwaar bestaat uit mensen.

den. We hebben mens willen gelijkstellen aan nut. Dat is een krasse ontkenning van de menselijke waardigheid.

NAAR DE HEL ERMEE

Les trente glorieuses zijn nu een herinnering van gepensioneerden en een studieobject voor historici. Sinds de jaren 1980 trekt de razernij van het neoliberalisme diepe sporen van verwoesting door de hele wereld, dus ook door Europa. Het nutsdenken is doorgesijpeld tot in onze ingewanden en klieren. Wat kost het ons? Wat brengt het ons op? Dat zijn vandaag de dag de grote levensvragen. Schrijf ik gedichten, en dit is geen fictief voorbeeld, dan vragen de mensen me waarom ik zoiets doe, want het brengt toch niets op. Wat geen nut heeft, is

een schandaal. Vroeger zouden we hebben gezegd: wat geen nut heeft, is zonde. Doodzonde. Vergiffenis bestaat niet. Genade nog minder. Allemaal nutteloos.

Al jaren proberen Afrikanen en Aziaten Europa te bereiken. Duizenden verzuipen jammerlijk in het *Mare Nostrum*, onze zee, de Middellandse, die al heel lang niet meer gedeeld wordt door Europa en Afrika. Eveneens duizenden zijn erin geslaagd door de dikke, maar wankele wallen van Fort Europa heen te breken. Duizenden Europeanen werken zich dag en nacht te pletter om die mensen een dak te bieden en een bord eten en een bed. Duizenden andere Europeanen haten de helpers en de geholpenen. Wie hier aanspoelt, is niet nuttig. Rechtstreekse conclusie na veertig jaar neoliberale dogmatiek: niet nuttig is onduelbaar. Naar de hel ermee. Hoor ik daar verlichte economen roepen, *hela, ho*, wacht eens even! Wij hebben voor onze Europese bedrijven dringend geschoolde arbeidskrachten nodig. Laat ze maar komen. Wij zullen hen wel selecteren volgens onze economische behoeften. Selec-

teren. Als prijsvee. Weer dezelfde blikvernauwing als destijds, toen we de Riffijnen en wie nog allemaal hierheen haalden. Weer dat berekenende verhaal waarin we alleen maar nuttige productiefactoren willen. Er bestaat een gereede kans dat je bruikbare arbeidskrachten binnenkrijgt. Het zou dwaas zijn dat te ontkennen. Maar wie je zeker krijgt, honderd procent zeker, dat zijn mensen. Met hun hele menselijke onnut. Dit wil zeggen: met hun hele menselijke waardigheid. Probeer je hun onnut, het is te zeggen, hun menselijke waardigheid weg te cijferen of te vertrappen, dan zullen ze niet langer nuttig zijn. Het neoliberalisme is erg sterk in roven. Wel, berroof hen van hun menselijke waardigheid en ze worden contraproductief. Oei, wat erg. ✱

Een eerbetoon voor de doden, als hulde aan het leven

Sisyphus op de barricaden

'Ik denk aan al het afscheid dat hier verzameld ligt, aan al het harteer en de rouw die tussen de treurwilgen dwaalt. Ik vraag me af wie hier gemist wordt en wie er is vergeten.'

Is de mens een solitair of juist een solidair wezen? Onder een onverstoorbare beuk op een begraafplaats beseft columniste Bieke Purnelle hoezeer wij pas bestaan in verbinding met anderen. De pandemie heeft haar vertrouwen in de volgende generatie, de kinderen die zich er niet bij neerleggen dat we fouten zullen blijven maken tot we verdoemd worden, danig aangesterkt. 'Jongeren begrijpen dat menselijke waardigheid niet relatief is en gebruiken hun stem om te roepen tot ze gehoord worden, ook wanneer het niet over hen gaat.' door **BIEKE PURNELLE**

Bieke Purnelle is freelance journaliste, directeur voor het Kenniscentrum voor gender, feminisme en gelijke kansen RoSa en sinds 2016 vaste columniste voor MO*. Ze schrijft over grote en kleine maatschappelijke thema's en hoe die elkaar kruisen. Eerder stond ze negen jaar in het onderwijs.

Al dagen heb ik geen letter op papier gekregen, geen woord bedacht dat het tikken waard is. Alsof ik geen vat krijg op mijn gedachten, omdat ze ijl en vluchtig zijn, als wolkjes adem in de vrieskou. Tot ik vanochtend onder een ruisende beuk op de begraafplaats in Oostakker ga zitten. Niet om er iemand te begraven of te herdenken, maar om te luisteren naar een poëtisch en muzikaal *Adieu*: een eerbetoon voor de doden, als hulde aan het leven. Tussen honderden graven van mensen die ik niet ken luister ik naar de woorden van anderen die wel een taal hebben gevonden voor hun gedachten. Ik denk aan al het afscheid dat hier verzameld ligt, aan al het hartzeer en de rouw die tussen de treurwilgen dwalen. Ik vraag me af wie hier gemist wordt en wie er is vergeten. Hoe zij hebben geleefd, geliefd, gelachen en gehuild. Of hun leven het verdriet waard is geweest. Wat is een waardig leven? Wat is een leven waard?

FUNDAMENTEEL ONAANTASTBAAR

Ik denk aan wat ik in de weekendkrant gelezen heb. Drie keer heb ik de zinnen herlezen, om mezelf ervan te vergewissen dat het er werkelijk stond. 'Je hebt maar één absoluut grondrecht: het recht op leven. De andere grondrechten zijn relatief omdat ze tegen elkaar afgewogen moeten worden.' Ooit heb ik mijn leerlingen van het vijfde jaar Zorg geleerd wat grondrechten zijn. Ik heb hen geduldig uitgelegd dat mensenrechten fundamenteel onaanastbaar zijn, noodzakelijk voor onze vrijheid en voor een menswaardig bestaan. Zelden is zo pijnlijk duidelijk hoezeer wij verknocht zijn aan onze vrijheid dan wanneer iemand die vrijheid aan banden wil leggen. Wat we allemaal niet mogen, beheerst onze dagen: wie we mogen zien en vanop welke afstand, waar we mogen zijn, waar niet en wanneer dan precies. Voor het eerst sinds de

Klimaatmars in Brussel op 24 oktober 2019. 'Ze waren niet tegen te houden, de klimaatjongeren: niet door matrakken en waterkanonnen, niet door het afkeurend geknor van nette burgers.'

Wie zichzelf een leven in vrijheid en veiligheid wenst, kan en mag het een ander niet misgunnen, laat staan onthouden.

Tweede Wereldoorlog valt het woord avondklok, een woord dat wij enkel kenden uit de literatuur, waarover wij alleen wisten wat ons verteld en geleerd was.

Temidden van het aanzwellende protest tegen avondklokken en de mondkapjesplicht heb ik me meermaals in wijselijke stilte afgevraagd waarom mensen het belang van hun grondrechten pas begrijpen alshet hun eigen vrijheden betreft. De vrijheid om op een zondagochtend op een begraafplaats onder een boom naar een aria te luisteren, bijvoorbeeld. De vrijheid om daarna weer op te staan en naar huis te gaan, omdat er een huis is om naartoe te gaan.

'Wat gebeurt er als je dood bent?', vroeg mijn oudste kind eens tijdens het avondeten. 'Kan je dan nog dingen doen?' Ik weet dat niet, bekende ik eerlijk, maar ik denk van niet. Daarom doe je beter alvast wat je

wil doen terwijl je nog leeft, voor de zekerheid. Daarna somde mijn zoon op wat hij nog allemaal wilde, een lijstje vol plezier. Ik vond het nodig hem erop te wijzen dat het leven niet altijd leuk hoefde te zijn, dat hij niet het centrum van de wereld was, dat niet alles over hem ging. Vooral dat laatste bleek een schokkende mededeling.

Hier zit ik dan, tussen honderden dode mensen die niets meer kunnen doen, niet de leuke dingen op het lijstje van mijn kind, niet de noodzakelijke dingen die ze vast belangrijk vonden. Er bestaat geen vrijheid in de dood. Om vrij te zijn, moet je leven. Je kunt hooguit vrij sterven.

WAARDIGHEID IS EEN VOORWAARDE

Ik denk terug aan het zinnetje dat me zo

irriteert, over het recht op leven als enige absolute grondrecht. Een zinnetje van niets, waar zoveel mis mee is. Een zinnetje dat elke betekenis onttrekt aan het woord en het begrip "leven". Een zinnetje dat doet alsof menselijke waardigheid niet bestaat, niet cruciaal is in een mensenleven. Waardigheid is een voorwaarde. Het leven wordt niet onvoorwaardelijk geleefd.

Het is niet nieuw en al evenmin toevallig dat de menselijke waardigheid gerelativeerd en bedreigd wordt. Veilig en gegarandeerd is ze nooit geweest. Ze is steeds het onderwerp van debat, van een hardhandige en vaak bloederige strijd. Ze kost levens, veel te veel. Dat zal ze blijven doen, omdat ze nooit voorgoed verworven is. Altijd zullen er mensen zijn die voor haar vechten, altijd zullen er mensen zijn die haar bevechten. Een leven in vrijheid en veiligheid, een leven dat de moeite van onvermijdelijke pijn, verlies en rouw waard is geweest. Wie zichzelf zo'n leven wenst, kan en mag het een ander niet misgunnen, laat staan onthouden.

Misschien schuilt het grootste gevaar voor de mens en de menswaardigheid niet in de dodelijke gevolgen van een pandemie, maar in de noodzaak om ons terug te plooiën op onszelf, in al dan niet toegelaten bubbels samen met een handvol naasten. Het is een manier van leven die naadloos aansluit bij de ideologie dat de mens in essentie een solitair en zelfzuchtig wezen is, dat gedijt in competitie en concurrentie met anderen, enkel loyaal aan zichzelf. Daartegenover staat het geloof in de mens als solidair en sociaal wezen, dat zich optimaal ontwikkelt en realiseert in verbinding met de ander. Het is een geloof dat weleens ten onrechte het verwijt krijgt naïef te zijn. Lockdowns en quarantaines mogen dan noodzakelijk zijn om een pandemie in te dijken, voor het geluk en het geestelijk welzijn blijken ze nefast. Dat wij niet zonder elkaar kunnen, is duidelijker dan ooit. Er is vurig gemist en met evenveel vuur geholpen. Menswaardigheid bestaat bij de gratie van mensen die haar helpen, haar uitdragen en voor haar op de barricaden springen. Ze heeft ons even hard nodig als wij haar. Op het eerste zicht lijken het beroerde tijden voor haar aanhangers, bedenk ik onder

de onverstoorbare beuk. Hoeveel mensen zijn wij vergeten, hoeveel voorbij levens blijken achteraf niet waardig genoeg te zijn geleefd? Levens van oudere mensen die om zes uur 's avonds naar bed moeten omdat er daarna niemand meer tijd voor hen heeft. Levens van mensen die die levens op het spel hebben gezet op zoek naar waardigheid, maar in de plaats daarvan een uitzichtloos niemandsland hebben gevonden. Levens van mensen op plekken waar niemand wil zijn en waar elke nieuwe dag naar de dood stinkt. Wat is het moeilijk om te geloven in de menselijke waardigheid wanneer die zo wordt belaagd.

KOPPIG EN WEERBARSTIG

Dan denk ik aan mijn kinderen. Ze zeggen dat kinderen sneller groeien in de zomer. Ik denk dat ze gelijk hebben. Misschien is het omdat ik hen een half jaar lang zo dicht bij me had en hen bijna letterlijk zag opschieten uit hun kleren. Misschien hadden hun pezige kinderlijven plots energie bij de vleet, nu zoveel actie uit hun leven was verdwenen. Ook voor hen waren het verwarrende, soms beangstigende tijden. Ik weet niet zeker of ik daar genoeg bij stilgestaan heb, of ik genoeg met hen heb gepraat over wat zich afspeelde in hun razendsnel groeiende brein en in hun bange hart, aan de zijlijn van zoveel brandend nieuws. Zelden leek de wereld zo'n beroerde plek om in op te groeien. Toch is dat wat ze deden: groeien, even koppig en weerbarstig als de hardnekkige braamstruiken in onze tuin. Tijdens nieuwsuitzendingen vol coronadoden, politiegeweld en hemeltergend laffe leiders heb ik me afgevraagd af hoe zij naar de toekomst kijken. Ik schaam me een beetje voor de puinhoop die wij, volwassenen, voor hen achterlaten. Ooit vertelde ik hen het verhaal van Sisyphus, een personage uit de Griekse mythologie, die de fout beging de goden uit te dagen. Keer op keer wist hij aan hun wraak te ontsnappen, tot hij uiteindelijk gestraft werd en tot het einde der tijden een rotsblok een berg moest opduwen, opnieuw en opnieuw. Ik vertelde hen dat wij mensen allemaal een beetje Sisyphus zijn. Wij blijven dezelfde domme fouten maken en telkens

Klimaatmars in Brussel op 6 maart 2020, net voor de lockdown. 'Zelden leek de wereld zo'n beroerde plek om in op te groeien.'

© België / Charlotte Celière

Lockdowns en quarantaines mogen dan noodzakelijk zijn om een pandemie in te dijken, voor het geluk en het geestelijk welzijn blijken ze nefast.

denken we aan de gevolgen te ontkomen. De toestand is niet hopeloos, besluit ik na deze herinnering, want er schuilt hoop in de kinderen. In de manier waarop ze geërgerd met hun ogen rollen wanneer ze zelfgenoegzame leiders onzin horen uitkramen. In hun bevlogen discussies over dieren eten en uitlaatgassen. In hun oprechte woede over armoede, racisme en hokjesdenken. In hun bezorgdheid over bosbranden of de hoeveelheid water die nodig is om een biefstuk te produceren. Over een aantal jaar zullen mijn kinderen even oud zijn als de jongeren die ik de afgelopen jaren onbevreesd op straat zag komen. Ze waren niet tegen te houden, de klimaatjongeren: niet door matrakken en waterkanonnen, niet door het afkeurend geknor van nette burgers. Stuk voor stuk zijn het jonge mensen die de wereld die zij

niet hebben bedacht niet goed genoeg vinden. Ze begrijpen dat menselijke waardigheid niet relatief is en gebruiken hun stem om te roepen tot ze gehoord worden, ook wanneer het niet over hen gaat. Omdat zij begrepen hebben dat alles uiteindelijk over iedereen gaat. Wat kunnen wij hen vertellen, hoe spreken we hen moed in, de kinderen van vandaag die morgen onze fouten erven? Stel alles in vraag. Leer. Denk na. Verplaats je in de ander. Omring je goed. Rust. Wees gul. Wees dapper. Wees geduldig. Heb lief. ✳

Racisme begint met taal en etiketten

De verborgen verleiders van de menselijke ontwaarding

Mark Van de Voorde is journalist en publicist bij de christelijke denktank Logia. Hij werkte eerder als hoofdredacteur van Kerk & Leven, woordvoerder van het bisdom Brugge en adviseur van Herman Van Rompuy en andere CD&V-politici.

Hokjesdenken is niet aan Mark Van de Voorde besteed. Als kind werd zijn bestaan meermaals herleid tot al dan niet bewust kwetsende bijnamen. Stuk voor stuk voelden ze aan als onpersoonlijke merknamen, als manieren om een ander niet te erkennen en te laten zijn zoals hij is. 'Daar begint racisme mee: met het niet weten, niet begrijpen en niet zien dat je mensen kleineert door hen een etiket op te kleven.'

door **MARK VAN DE VOORDE** illustraties **ANNELIEN SMET**

» We schrijven juni 1959. Het schooljaar loopt op zijn einde. Ik, een spichtige knaap met witblond haar en een bleek *bakkes*, zit in het laatste jaar van de lagere school. Ik ben boos. Na zes jaar ben ik het *w*-woord waarmee veel jongens mij aanspreken meer dan zat. Op de speelplaats is er weer eentje dat roept: 'Witte, speel je

mee?' Ik vlieg hem in de haren en brul: 'Ik heet niet *witte*, ik heet Mark.' De jongen ontworstelt zich aan mijn greep. 'Wat heb jij nu? Ik zeg toch niks verkeerd!' Hij wist het niet, begreep het niet, zag het niet. Thuisgekomen blader ik in een missietijdschrift. Het is een van de blaadjes die in 1970 zullen fuseren tot het maandblad »

» Wereldwijd. Gie Goris zal er de laatste hoofdredacteur van zijn. Op zijn beurt zal het blad samengaan met De Wereld Morgen tot MO*, nog steeds met Gie als hoofdredacteur.

Mijn oog valt op een foto van een Congolese jongen, zowat mijn leeftijd. Ik strijk met mijn wijsvinger over het gezicht en denk: ‘Zat jij in onze klas, dan zouden ze je aanspreken met het *n*-woord. Jij en ik zouden geen voornaam hebben.’

Ik begreep dat *neger* genoemd worden, omdat je huid donker is, kwetst. Zelf werd ik *witte* genoemd omdat ik blonder en bleker was dan de meeste jongens van mijn klas. Dat maakte mij boos. Ik was niet *witte*, ik was hoe ik echt heette.

Het is de naam die mijn moeder, meestal toch, liefdevol uitsprak en waarmee ik aan tafel werd geroepen, in de bijna Bijbelse betekenis van *geroepen*: ‘Ik heb je bij je naam geroepen, je bent van mij.’ Het is de naam die mijn vader soms plechtig uitsprak en waarmee ik werd erkend, in de waardigste betekenis van het woord *erkend*: te mogen zijn zoals ik ben.

VERVANGBAAR EXEMPLAAR

Onderwijzers spraken ons destijds evenmin aan met de voornaam. Niet dat ze ons een spot- of bijnaam gaven. Ze riepen ons met onze familienaam: ‘*Van de Voorde*,

Als we ons niet bewust zijn van de oerneiging om anderen een etiket op te kleven, openen we de taalregisters om racisme “relatief” te noemen.

naar het bord!’ Ik had er een hekel aan om zo uit mijn bank gelicht te worden. Ik voelde me niet erkend als individu, al kon ik dat toen niet met zoveel woorden zeggen. Het leek alsof ik voor de meester een exemplaar uit een reeks was. Een vervangbaar stuk van de serie met de merknaam *Van de Voorde*. Zonder eerder gehoord te hebben van Immanuel Kant en zijn categorische imperatief, voelde ik mij daardoor geen

doel van de opvoeding maar een middel voor de productie van leerstof. De meester wist het niet, begreep het niet, zag het niet. Daar beginnen racisme, discriminatie en de ontkenning van de menselijke waardigheid mee: met het niet weten, niet begrijpen en niet zien dat je mensen kleineert, letterlijk kleiner maakt, door hen een etiket op te kleven. Met *witte* werd mijn persoon teruggebracht tot de kleur van mijn haar en huid. Met *Van de Voorde* verwasemde mijn individualiteit in een nebuluze onpersoonlijkheid.

VERGETEN VIRUSSEN

Een medemens reduceren tot een lichamelijke kenmerk of een karaktertrek. Iemands gezicht weggommen uit een groepsfoto. De neigingen die sommigen hebben als ze naar andere mensen kijken, zijn de verborgen verleiders van de menselijke ontwaarding.

Dat zijn ze nog steeds. We mogen dan geen bijnamen meer gebruiken, we noemen mensen weliswaar bij de voornaam, maar dezelfde neigingen zitten ons in de genen. Dat heeft te maken met de evolutionaire psychologie: de stamgenoot was als (re)productieconcurrent makkelijker uit te schakelen als je over zijn uiterlijk roddelde, de vreemde zag je sneller als vijand als je hem niet van aangezicht tot aangezicht kende.

Als we ons niet bewust zijn van die oerneigingen worden ze vergeten virussen die woekeren in ons brein en onze kijk op de mens verzieken. Dan ga je anderen een etiket opkleven als “obees”, “ADHD’er”, “Down” of “autist” zonder je af te vragen of ze iets meer zijn dan hun “gebrek”. Dan wordt elke Mohamed dé Marokkaan, elke Mhemet dé Turk, elke Mateusz dé Pool, elke Waal lui, elke Vlaming fascist, elke

Hollander gierig en elke Française frivool. Wanneer we die sluipende ontwaarding van mensen geen halt toeroepen, openen we de taalregisters om racisme “relatief” te noemen. Dan stallen we zondebokken in onze vooringenomenheid die we weg kunnen jagen als het crisis is, beladen met alle schuld, en zo de samenleving behoeden voor zelfreflectie.

BROER EN ZUS

Het is een illusie dat de erkenning van de menselijke waardigheid verworven zou zijn. Nochtans zit de menswaardigheid in ons denken geheid door de twee pijlers van onze beschaving: het christendom en de verlichting.

Voor de filosofie zijn de waardigheid van de mens en zijn streven naar geluk de basis voor een ethiek van vrijheid met verantwoordelijkheid. Mijn vrijheid eindigt wanneer die aanbottst tegen de vrijheid van een ander. Geen mens mag dus worden bekeken en behandeld als louter middel. Elke mens is een doel op zich.

Voor de theologie is iedereen een kind van God: elke mens, de geringsten eerst, is mijn broer of zus. We zijn niet alleen gelijk maar ook uniek: onze wil is vrij, ons geweten persoonlijk. Zo roept God ons op tot verbondenheid: ‘Wees niet bang, want ik zal je vrijkopen, ik heb je bij je naam geroepen, je bent van mij.’

Altijd weer hebben we de neiging om anderen niet dezelfde mate van vrijheid te gunnen die wij genieten en hun roeping tot verantwoordelijkheid in de kiem te smoren. Door de economie, de politiek, de geopolitiek en oorlogen worden helaas nog miljoenen mensen als louter middel ingezet. Velen zien, door hun culturele en maatschappelijke bril, mensen met een andere achtergrond en een andere status helaas nog niet als hun gelijken.

DE BALANS TUSSEN VRIJHEID EN WELZIJN

Elke generatie moet opnieuw leren wat menswaardigheid is, want die is veeleisend en dus lastig. Ze loopt op twee benen: de vrijheid en de gelijkheid. Iemand die vrij is

maar niet de kansen krijgt om een leven van welzijn uit te bouwen, geniet niet de menswaardigheid die elke persoon toekomt. Wie materieel niets tekortkomt maar een eigen mening is ontzegd evenmin. Menselijke waardigheid is bijgevolg een kwestie van rechtvaardigheid. Ook de rechtvaardigheid is tenslotte het resultaat van een balans tussen vrijheid en gelijkheid, tussen persoonlijk initiatief en algemeen welzijn. Net als voor de rechtvaardigheid ligt ook voor de menswaardigheid net daar het probleem: hoe vind je de juiste balans tussen mijn vrijheid en ons welzijn?

In *Rechtvaardigheid*. *Wat is de juiste keuze?* vraagt de Amerikaanse politieke filosoof Michael Sandel zich af of rechtvaardigheid wel het simpele evenwicht is tussen vrijheid en welzijn. Bereiken we meer rechtvaardigheid als we tegelijk de vrijheid respecteren en zorgen voor meer welzijn? Meer vrijheid kan leiden tot minder welzijn, acties voor meer welzijn kunnen een rem zijn op de vrijheid. De verzoening van beide leidt niet automatisch tot meer rechtvaardigheid.

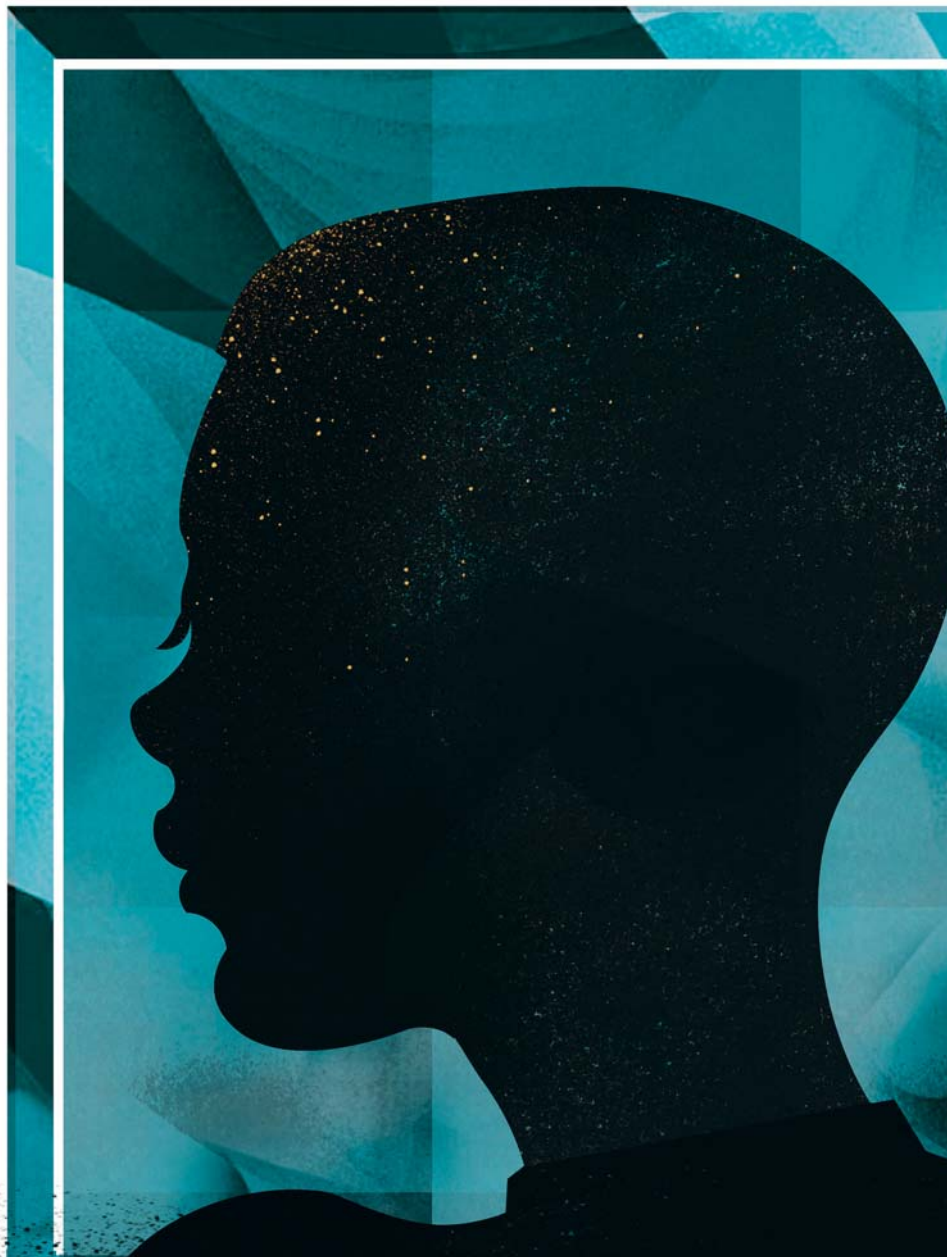
Door hun eigen logica kunnen de vrijheidsstrijd en de welzijnsstrijd nooit het kruispunt bereiken waar de rechtvaardigheid te vinden is. Dat kan enkel als beide gepaard gaan met een morele moed om buiten het eigenbelang te kijken. Die moed omschrijft Sandel als de gedeelde deugdzaamheid.

Voor de menswaardigheid geldt hetzelfde. Die ligt niet in de meticuleuze balans tussen vrijheid en welzijn. Altijd weer zal de moed van deugdzaamheid nodig zijn om respect op te brengen. Mijn schoolkameradje van 1959 wist, begreep en zag niet dat hij mij met het *w*-woord kleinerde, omdat hij de ondeugd ervan niet inzag. Ook vandaag zullen bovenal deugden nodig zijn om de menselijke waardigheid op te tillen.

Menselijke waardigheid, het dierbaarste van de mens, is een tere plant die moet worden verzorgd en beschermt. Pas dan zal de menswaardigheid ons waardevoller zijn dan al het andere. Ze is als de roos in *Le Petit Prince* van Antoine de Saint-Exupéry. Op de vraag waarom die ene

Menselijke waardigheid, het dierbaarste van de mens, is een tere plant die moet worden verzorgd en beschermt.

roos hem zo dierbaar is, antwoordt de Kleine Prins: 'Omdat ik haar water heb gegeven en haar onder een stolp heb gezet; omdat ik haar heb beschermt met een kamerscherm en de rupsen voor haar heb gedood; omdat ik haar klachten, gesnoef en zwijgen heb aangehoord; omdat zij mijn roos is.' *

GORÉE, SENEGAL, 2013

Het spel van licht, kleur en sierlijke lijnen van het gebouw waarin tot slaaf gemaakte Afrikanen verzameld werden voor de dodelijke overtocht van het eiland Gorée, voor Dakar, naar de Amerika's.

COX'S BAZAR, BANGLADESH, 2012

Het ritme van elegante vissersboten aan de kust in Cox's Bazar. Het strand lag vol gigantische zandzakken om de kustweg te beschermen tegen het stijgende zeewater.

Sinds 2017 kwamen er zowat 800.000 Rohingya-vluchtelingen uit Myanmar toe in Cox's Bazar.

Altijd poëzie

De mens is het middelpunt van onze journalistiek. Dat is beter dan het opgefokte cijferoptimisme van sommige filosofen, maar het mankeert wellicht de nodige aandacht voor de planeet als ecosysteem en voor de poëzie van het dagelijkse leven. Die duikt op waar je haar niet verwacht, in onvoorziene vormen, op de gruwelijkste plekken. Net dat maakt haar tot poëzie. Ze verdraagt geen duiding, want dan spreekt ze niet meer haar eigen taal. Na een eerste blik, de tweede lezing.

MADHYA PRADESH, INDIA, 2012

Een verdrinken boom in Kakrah herinnert aan het leven voordat de regio onder water gezet werd. Dat leven moest wijken voor een dam die elektriciteit produceert voor industrie en steden ver weg van het vergeten platteland van Centraal-India.

NEW YORK, VS, 2018

Een eigen impressie van het kunstwerk *Conscience* van de Mongoolse artiest Ochirbold Ayurzana. Het beeld staat in de rozentuin van het VN-hoofdkwartier in New York, 2018.

M O BEGRIJPT 'T NIET ZO

We zoeken vervangers nu de ultieme proMO* met pensioen gaat.

Gie Goris is sinds jaar en dag de grootste voorvechter van de mondiale kwaliteitsjournalistiek in Vlaanderen. Na een lange en succesvolle carrière als hoofdredacteur gaat onze eerste en ultieme proMO* nu met pensioen.

Zo'n afscheid is natuurlijk het **uitgelezen moment om Gie te bedanken**. En daar kan u ons bij helpen.

Hoe? Door proMO* te worden.

Voor maar 50 euro krijgt u vier keer per jaar ons magazine, neemt u gratis deel aan onze events, geniet u van vele andere voordelen én draagt u bij aan de toekomst van MO*.

Ga naar mo.be/proMO en **word nu proMO***. Net als Gie.

